

ΦΥΛΛΑ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

Πειραιεύς 14 Μαΐου

Κανένα απόλυτως θαυμασμόν πρὸς τὸ φιλολογικόν ἔργον τοῦ Ζολᾶ δὲν ἔχομεν. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός μετ' ἑπιμονήν του νὰ συνθέσῃ βιβλία ὅπου ἡ ζωὴ μόνον εἰς τὴν βδελυρωτέραν τῆς ὄψιν εὐρήκε θέσιν, ὅσον καὶ ἂν τοῦτο ἔγεινεν ἀπὸ

Ὁ Ζολᾶ
εἰς τὴν Ἑλλάδα

ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀπὸ κάποιας αἰσθητικῆς ἀρχῆς ἀμφιβόλου καὶ ὄχι ἐκ κερδοσκοπικῆς προθέσεως, ὑπηρετήσῃ κακῶς τὴν τέχνην, ἢ ὅποια οὐδέποτε θὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν τῆς. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἐξ ἄλλου περὶ τὸ τέρμα τοῦ συγγραφικοῦ του σταδίου κατέκτησε μίαν ὑπεροχὴν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν χρησιμοποιοῦσας τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός του εἰς πολεμικὴν εὐγενεὺς ἀγῶνος, ὃ ὅποιος ἄνευ αὐτοῦ θὰ παρετείνετο τίς οἶδεν ἐπὶ πόσον, ἐὰν δὲν ἐματαιοῦτο ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ γοήτρου ὀλοκλήρου ἔθνους, τὸ ὅποτον ὁ κόσμος ἐσυνείθισε νὰ βλέπῃ πρωταγωνιστοῦν εἰς ὄλους τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης μεγάλους ἀγῶνας τῆς ἀνθρωπότητος.

Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν αὐτὴν ὁ Ζολᾶ εἶνε εἰς τὸν θαυμασμόν ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου καὶ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὄχι ὀλιγώτερον, μετ' ὅσοιους ὁ συγγραφεὺς τῶν Ρουγκὸν-Μακάρ ἔχει καὶ κάποιαν φυλετικὴν ὁμογένειαν καταγωγῆς ἐκ τῆς πατρικῆς του γραμμῆς, διότι ὡς γνωστὸν ἢ ἐκ πατρὸς μᾶμης του ἦτο ἑλληνὶς ἐκ Κερκύρας.

Ἀπὸ μίαν συνέντευξιν, τὴν ὅποιαν ἔλαβε μετὰ τοῦ Ζολᾶ ὁ εἰς Παρίσιους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἐκθέσεως εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἄστειως» καὶ συνεργάτης μας κ. Ν. Ἐπισκοπόπουλος, μαθαίνομεν, ὅτι ὁ Ζολᾶ θὰ ἐπισκεφθῇ προσεχῶς τὴν Ἑλλάδα κατερχόμενος πρῶτον εἰς Κέρκυραν ἵνα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς νήσου ἀνεύρῃ τὸ γενεαλογικόν δένδρον τῆς μᾶμης του χρησιμοποιοῦν τὰς ἱστορικὰς ταύτας πληροφορίας εἰς τὸ ἔργον τὸ ὅποτον ἐτοιμάζει, μίαν ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς δυσφημισθείσης μνήμης τοῦ πατρὸς του.

Ὁ τίτλος θὰ φανῇ παράδοξος εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, περικλείων

θινοῦ μανδαρινισμοῦ καὶ τοῦ χωρισμοῦ, τὴν ἀντεθνικώτατην ἐργασία, ποῦ τὴ γλῶσσα, τὸ μέγα κοινότατον ἀξεχώριστον ὄργανο τῆς πανελληνίας ἐπικοινωνίας, τὸ ἴδια προσιτόν σὲ ὅλους, ποῦ τὴ μεταχειρίζεται κανεὶς σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκες του, καὶ ὁ βασιλεὺς σάν τὸν πάρεδρο καὶ ὁ ζητιάνος σάν τὸν ἀρχοντα· τὴ πηγὴ ποῦ σκύθει ὁ καθέννας καὶ πίνει καὶ διψᾷ καὶ καθαρίζεται, καὶ νοιώθει τὸ καθαρίσμα καὶ τὸ ξεδιψασμα, καθὼς τὸ θέλ' ἡ ψυχὴ του, καθὼς τὸ γυρεύει τὸ εἶναι του· τὴν ἀντεθνικώτατην ἐργασία ποῦ σταμάτησε τὴν πηγὴ, ποῦ κοκκάλωσε τὴ γλῶσσα, ποῦ ἔριψε τὴ φύση καὶ τὴν ἀλήθεια στὰ σκύβαλα, καὶ κάθησε σὲ δόξης θρόνον τὴν κούφη ἐπίδειξη, καὶ τὴν ψευτιά.

Καὶ Ποιητὴς ὅταν λέγω, δὲν στοχάζομαι τῶν στίχων μόνο τὸν ἀραδιαστή. Στοχάζομαι ὅλους ἐκείνους τοὺς μετρομένους στὰ δάκτυλα, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο διαλεχτοὺς, ὅλους ἐκείνους ποῦ κατάλαβαν πῶς ἡ νεώτερη ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἂν θέλη νὰ τῆς ἀξίξη τὸ ὄνομα ἐλλήνικῆ, ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἐκφράσῃ κάτι νεώτερο δικό της. Ὅλους ἐκείνους ποῦ κατάλαβαν πῶς ἡ ὡμορφιά καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς νεοελληνικῆς τέχνης καὶ τῆς σοφίας δὲ στέκεται στὴν ἀνόητη χιμαιρικὴ προσπάθεια γιὰ τὸ ξαναχτίσιμο καὶ τὸ ξανακαινούργισμα τοῦ παλίου Παρθενῶνα, ποῦ εἶνε τώρα μεγάλος καὶ ἄθνατος, μόνο γιὰτὶ ἀπομένει γάλασμα καὶ ἔρειπιον. Ἀλλὰ στέκεται ἡ ὡμορφιά αὐτὴ καὶ ἡ ἀλήθεια στὸ χτίσιμο ἐνὸς ναοῦ, ὅπως τὸν φαντάστηκε καὶ ὅπως τὸν ἔχτισεν ὁ ἐμπνευσμένος καὶ γνωστικός Γαλάτης, ὁ ξένος. Καὶ ὁ ναὸς αὐτὸς χτίζεται, χτίζεται ὁλοένα, χτίζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ, στὸ πείσμα τοῦ δασκάλου. Κάθε ποιητὴς φέρνει τὸ λιθάρι του, προσφέρει τὴ δουλειά του, καὶ σ' ἐνέργεια θέτει τὸ πνεῦμα καὶ τὸ χέρι του. Ἄλλος τοὺς στίχους καὶ τοὺς ρυθμούς του, ἄλλος τὶς ἱστορίες του, ἄλλος τὶς φιλοσοφίας του, ἄλλος τὰ μεταφράσματα, ἄλλος τὰ δράματά του, ἄλλος τὴν κριτικὴν του, ἄλλος τὴ διδασκαλίαν του, ἄλλος τὸ βιβλίον του, ἄλλος τὴν ἀγάπην του μονάχα καὶ τὴ φροντίδα του καθέννας δεῖ πολυτιμώτερον ἔχει ἀπὸ τὴ νόησιν καὶ ἀπὸ τὴ καρδίαν του, ἀπὸ τὴ φαντασίαν καὶ ἀπὸ τὴ γνώσιν του. Καὶ σὰς βεβαίονω ὅτι κάθε φορὰ ποῦ ἡ παρεθένα ἡ Ἀθηνᾶ συγκυτταίνεται ἀπὸ τὸν μεγάλο της Ὀλυμπο νὰ μᾶς θυμηθῆ καὶ νὰ χιμηλώσῃ ὡς ἐδῶ, μέσκα σὲ τοῦτο τὸ ἑλληνικὸ κίσκι κάθεται καὶ ξεποσταίνει, στὸ πείσμα τῶν μορφοσφῶν. Καὶ ἂν ὑπάρχη κάποια ζωὴ στὴν Ἑλλάδα τούτη, τὸ λέγω θαρρετὰ : ὑπάρχει μονάχα στὴν Ποίησίν της!

Κωδῆς Παλαυᾶς

ΤΟ ΔΡΑΜΑ

Ὁ Δαδῶναιος. Τὴν περασμένη Κυριακὴ ἔγιναν γνωστὰ τὰποτελέσματα τοῦ Δασσανείου δραματικοῦ διαγωνισμοῦ ποῦ ἐκτελεῖ κάθε χρόνο τὸ Πανεπιστήμιο. 14 ἔργα, δράματα καὶ κωμωδίες—κατὰ στοιχειώδη διαίρεσιν, ὅπως ἴσως εἶνε καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν περισσώτερων—στάλλθησαν. Ἐκείθι καλλίτερον τὸ «Γυναίκο-συμβούλιον» τοῦ κ. Δ. Καμπούρογλου, ἀλλὰ τὸ βραβεῖον δὲν τὸ πήρε κανένα. Ὁ διαγωνισμὸς οὗτος, δὲν ἔχει νομιζόμενον καὶ πολλὴ σχέσιν μὲ τὴν ποίησιν, πολὺ δὲ περισσώτερον μὲ τὴν πολυσύνθετη μορφή τῆς ποιήσεως, τὸ δράμα, ὥστε καὶ δὲν ἀξίζει νὰ ξεδέψῃ κανεὶς μιλώντας γιὰ κείνον, περισσώτερον ἀπὸ δύο τρία λόγια. Διαγωνισμὸς καταδικασμένος μὲ τρισελεεινὴν ραγίτιδα νὰ σέρνεται πρῶτον: ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀγωνοθέτη ποῦ τὸν φαντάστηκε καὶ τὸν πέταξε μὲ κάποιους ὄρους κωμικούς, ὡς εἶδος συνταγογραφίας, ποῦ μόνον χαλβάδες ἢ καθαρτικά μπορεῖ νὰ γεννήσῃ, ἀλλ' ὄχι ἔργα τέχνης. Δεύτερη λογικὴ ἀκολουθία τοῦ πρώτου, ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔργα ποῦ, ἐκτὸς μιᾶς ἢ δύο ἐξαιρέσεων, δὲν ἀντιπροσωπεύουν τίποτε σημαντικὸ καὶ ἀξιοπροσοχῆς ἀπὸ τὴν σύγχρονον πνευματικὴν μας κίνησιν. Τρίτον, ἀπὸ τοὺς κριτὰς καὶ τοὺς εἰσηγητὰς τοῦ διαγωνισμοῦ, ἀκαταλλήλους νὰ κρίνουν καὶ τὰ μετριώτατα λογοτεχνικὰ ἔργα. Γιατὶ ἡ κριτικὴ τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων εἶνε ἰδιαιτέρον εἶδος ἐπιστήμης μαζὶ καὶ τέχνης, προαπαιτεῖ ξεχωριστὴν ευφυΐαν, ξεχωριστὸ κύκλον μελετῶν, ξεχωριστὴν νόησιν καὶ εὐαισθησίαν. Καὶ δὲ φτάνει ὅτι εἶσαι ἑλληνιστὴς καὶ διορθωτὴς κριτικὸς ἀρχαίων κειμένων, γιὰ νὰ καταλάβῃς ποῦ εἶνε

τὸ καλὸ καὶ ποῦ τὸ κακὸ, ἀκόμη καὶ ἐνὸς ἔργου τοῦ Μελαγχρονοῦ. Τὸ ρε κ ὀ ρ τῆς σχολαστικῆς ἀπειρίας καὶ δογματικότητος εἶχεν ἐφέτος ὁ εἰσηγητὴς τοῦ Λασσανείου, ὁ καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων κ. Γρηγόριος Βερναρδάκης.

5—

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Μία εἰκόνα τοῦ Γύζη. Ἀπὸ τὴν Ἑταιρείαν τῶν Φιλοτέχνων ἐξεδόθη φωτοτυπία παριστάνουσα τοὺς «Ἀρραβῶνας τῶν Παίδων», τὸ γνωστόν ἔργον τοῦ ἐν Μονάχῳ Ἑλλήνου καλλιτέχνου κ. Ν. Γύζη.

ΞΕΝΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΙ

ΠΟΙΗΣΙΣ - ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ - ΘΕΑΤΡΟΝ - ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ - ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ Καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου. — Μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὑπόμνημα ὑπέβαλεν εἰς τὸ τελευταῖον Διεθνὲς Ζωολογικὸν Συνέδριον ὁ Χαϊκελ. Εἰς ὀλίγας σελίδας ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς Γένας χαράσσει τὴν μεταρρυθμισίν, τὴν ὅποιον ἐπέφεραν αἱ μετὰ μ ο ρ φ ω τ ι κ αὶ θε ω ρ ί α καὶ παρουσιάζει τὰς κρατούσας γνώμας ἐπὶ τῆς βιολογικῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τούτου ἐξάγονται τὰ ἑξῆς: Ἡ θεωρία τῆς ἀμεταβλητότητος τῶν εἰδῶν δὲν δύναται πλέον νὰ ἔχη εἰμὴ σχετικὴν σημασίαν· τὰ εἶδη εἴτε προσέρχονται τὰ μὲν ἀπὸ τὰ δὲ εἴτε ὄχι, ἔχουν πάντοτε μεταξύ των ἕνα φιλογενετικὸν δεσμόν, καθ' ὅσον ὅλα εἶνε τροποποιήσεις διὰ συνθέσεως ἢ προσαρμογῆς ἐνὸς ἀρχικοῦ ζώοντος π λ ἄ σ μ α τ ο ς. Τοῦ ἀνθρώπου συνθεθειμένου ὅπως ὅλα τὰ ζῶα ἐκ τῶν αὐτῶν πλασματικῶν μονάδων, τὰ κύτταρα αὐτοῦ, ὑποκείμενα εἰς τοὺς ἰδίους νόμους δὲν εἴμπορουν νὰποτελέσουν ἐξαιρέσιν. Ἡ συγκριτικὴ ἀνατομία τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος τῶν μαστοφόρων, ὑπεράνω τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων καὶ καταδεικνύει ὅτι ἡ διαφορὰ μεταξύ αὐτοῦ καὶ ἐκείνων εἶνε μικροτέρα ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν τελευταίων πρὸς τοὺς κατωτέρους πιθήκους. Ἡ ἄμεσος ὁμοῦ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων φαίνεται ἀμφισβητήσιμος, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐπεμβαίνει ἡ παλαιοντολογία, ἥτις διὰ τῶν τελευταίων ἀνακαλύψεων τῆς ἀποδεικνύει ὅτι ἂν ὁ ἄνθρωπος δὲν κατάγεται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων, ἀμφοτέρω τὰ εἶδη προέρχονται ἐξ ἐνὸς κοινοῦ προγόνου, ἐξαφανισθέντος σήμερον, ἐξ ἴσου δὲ ἀπέχοντος καὶ ἀπὸ τὰ δύο. Τὸ κλασικὸν λοιπὸν ἀνθρωπολογικὸν πρόβλημα—ποῖα εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου;—λύεται σχεδὸν ὑπὸ τὴν βιολογικὴν ἔποψιν. Ἡ λύσις αὐτὴ, μιὰ λύσις ἱστορικῆς τάξεως, δὲν προσβάλλει τὰς προσφιλεστέρους καὶ βαθυτέρας ἡμῶν δοξασίας, εἰμὴ μόνον ὅταν παραβλέπωμεν τὰς συνθήκας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ κυρίως τὴν σημασίαν του. Καταστρεπτικὴ τοῦ μεταφυσικοῦ ιδεώδους διὰ μίαν ἀτελεῖ φιλοσοφίαν, προσλαμβάνει ἐξ ἐναντίας διὰ τὸν ἀληθῆ φιλόσοφον, τὸν ἐπισκοποῦντα ἀφ' ὕψους, τὴν ἀληθῆ αὐτῆς θέσιν, ὑπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ λόγου.

ΑΓΓΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ Ὀγδοκονταετηρίδις τοῦ Σπένσερ. Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἡ Ἀγγλία καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ὅλος ὁ σκεπτόμενος κόσμος ἐώρτασε τὴν ὀγδοκονταετηρίδα τοῦ

Σπένσερ, τὸν ὁποῖον ὁ Δάρβιν ὠνόμαζεν : «ὁ μεγάλος φιλόσοφος μας» καὶ ὁ Στιούρτ Μίλλ ἀνεκέρουσαν ὡς τὸν τολμηρότερον καὶ εὐρωστότερον φιλόσοφον, ἀφ' ὅσους παρήγαγε ποτὲ ἡ Ἀγγλία. Σελίδες ὀλόκληροι θὰ μᾶς ἐχρειάζοντο καὶ διὰ τὴν ἀπλὴν ἀκόμη βιβλιογραφίαν τῆς μεγάλης φιλοσοφικῆς ἐργασίας τοῦ Σπένσερ, τοῦ ὁποῖου τὰ κοινωνιολογικά, βιολογικά, ψυχολογικά καὶ παιδαγωγικά ἔργα ἀποτελοῦν ὀλόκληρον βιβλιοθήκην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Σπένσερ εἶνε γνωστός ἀπὸ τὸ «Περὶ Ἀγωγῆς» ἔργον του, μεταφρασθὲν πρὸ ἐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀπὸ ἀποσπάσματα τινὰ τῶν «Πρώτων Ἀρχῶν», δημοσιευθέντα εἰς παλαιὰ περιοδικά.

ΙΤΑΛΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ κριτικὴ διὰ τὴν «Φωτιάν». Τὸ νέον μυθιστόρημα τοῦ Γαβριήλ Δ' Ἀνουόντζιο, τοῦ ὁποῖου δημοσιεύομεν σήμερον μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας σκηνάς, κρίνεται ζωηρῶς καὶ μὲ κάποιαν δυσμένειαν ἀπὸ τὸν ἰταλικὸν τύπον. Εἰς τὴν «Νέαν Ἀνθολογίαν» ὁ ἔνδοξος φίλος τοῦ Δ' Ἀνουόντζιο καὶ ἑφορος τῆς Πανακοθήκης τῆς Βολωνίας Ἑρρίκος Πανζάνη ἀπευθύνει πικρόλογον κριτικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν συγγραφέα τῆς «Φωτιᾶς» ἐκφράζων τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν τὴν ὁποῖαν τοῦ ἐπροξένησε τὸ νέον του ἔργον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκει κατὰ βάθος καὶ εἰς τὴν εὐρύτεραν σημασίαν τῆς λέξεως «ἀνήθικον», κυρίως διὰ τὴν ὡμὴν ἀποκάλυψιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν ἐρώτων τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν Δουζε καὶ διὰ τὴν φιλαρέσκειαν μὲ τὴν ὁποῖαν παρουσιάζει ἀπροκαλύπτως τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν περιέργειαν τοῦ μεγάλου δημοσίου. Ὁ Ἑρρίκος Πανζάνη εἰρωνεύεται λεπτότατα καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς Λατινικῆς Ἀναγεννήσεως τάσεις τοῦ συγγραφέως, ὅστις μολεκαυτὰ κατ' ἐξοχὴν φαίνεται ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ Βορρᾶ, ἀπευθύνων πρὸς αὐτὸν μίαν ἀποστροφὴν μαστὴν ἀπὸ πικρὰν εἰρωνείαν : «Πίστευσέ με, λέγει, ἀγαπητὲ Γαβριήλ, ὅτι μὲ τὰ βότανα ποῦ δανεῖσαι ἀπὸ τὴν φαρμακολογίαν τοῦ Ζικρατούστρα, ὁ λατινικὸς πολιτισμὸς ποτὲ δὲν θὰ εἰμπορέσῃ νὰ ἐπανεύρῃ τὴν πρώτην του νεότητα καὶ ὑγείαν». Εἰς τὴν δριμύτητα, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ Πανζάνη κρίνει τὸν Δ' Ἀνουόντζιο, ὁ κριτικὸς τοῦ παρισίου «Χρόνου» Βοζεβᾶ, ἀνευρίσκει μίαν ἀστηρότητα ἐνωμένην μὲ πολλὴν ἀδικίαν, ἀποβλέπων εἰς τὴν καθυρῶς καλλιτεχνικὴν ἀνάγκην, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἐγωῖσμός τοῦ Δ' Ἀνουόντζιο καὶ αἱ τάσεις του πρὸς ἀναγέννησιν τοῦ λατινικοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἀπλᾶ μέσα, ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν ἐκδοχὴν. Ἐν τούτοις ὁ Βοζεβᾶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν τοῦ Πανζάνη θεωρεῖ, ὡς σπουδαιότατον φιλολογικὸν ἰσοκρινόμενον. Πράγματι, λέγει ὁ γάλλος κριτικὸς, κακὴν συνήθειαν ἐπῆρεν ἐσχάτως ὁ Δ' Ἀνουόντζιο νὰναμιγνύῃ εἰς τὰς ἡδονικὰς του εἰκόνας σκέψεις καὶ ἀξιώματα δανεισμένα ἀπὸ τὸν Νίτσε, τὸν Βάγκερ, τὸν Ίψεν καὶ τὸν Ράσκιν. Ἐπὶ τέλους, προσθέτει, ἅς ἐκλέξῃ ὁ Δ' Ἀνουόντζιο μεταξὺ τοῦ ἔθιμου του καὶ τοῦ Νίτσε καὶ, ἢ ἅς πύσῃ νὰ παρεμβάλλῃ εἰς τὰ μυθιστορηματὰ του τὰ δράματα τοῦ Βάγκερ, ἢ ἅς πύσῃ νὰ κηρύττῃ «βίβραρο» καὶ νὰ θεωρῇ ὑπέρτερόν του τὸν Ἰταλὸν Μοντεβέρδε. Ἴσως εἶνε πράγματι ὑπέρτερος ὁ Μοντεβέρδε, ἐν τοιαύτῃ ὁμοῦ περιπτώσει ἅς ἐγκύψῃ εἰς τὸν Μοντεβέρδε καὶ τὰ μέλλοντα μυθιστορηματὰ του ἅς ἐμπνέωνται ἀπ' αὐτὸν καὶ μόνον.

Figli uicce Poit.

*Th. Fitzgerald
ἀναχρῶς εἰς ἄρσιαν μὲ
σακεύματα καὶ τὸ οὐδὲν
κία, ὅτι καὶ ἐαυτοῦ
εἰς τὸν ἀναγεννόμενον εὐλαδῶ
εἰς τὴν ἀνοστήσει εὐγενεῖ-
ματιν νεὸς Di Manchester
Guardian ὁσάμιν ἐνάεσσ 4*

Edraciem veis a'auo'vva
Kaitn i'xele v'v'v' b'ac
x'acn hu uovv'v' v'v'v'
ovv'v'v', v'v'v' v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'

evv'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v' v'v'v'v'v'
v'v'v'v'v'.

Ev'v'v'v'v'

v'v'v'v'v'v'v'v'

v'v'v'v'v'v'v'v'

v'v'v'v'v'v'v'v'

v'v'v'v'v'v'v'v'

1881

Χαρίλαος Τρικούπης

Από ανέκδοτον φωτογραφίαν όταν ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας ἐν Λονδίῳ).

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ

Il faut faire autrement que nos ancêtres et
louer ce que nos ancêtres ont fait.

Taine

Πρέπει νὰ κάνουμε διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς προ-
γόνους μας, νὰ ἐπαινοῦμε ὅμως ὅσα οἱ πρόγονοί
μας ἔκαναν.

Tain

Τὸ ἀπόφθεγμα αὐτὸ τοῦ Γάλλου αἰσθητικοῦ ἐνομίσαμεν ὅτι ἔπρεπε νὰ προσαρμοσθῇ στὴν ἔρευνα σχετικῶς μετὰ τὴ γνώμη τῶν συγγρόνων ποὺ ζήτησε τὸ «Περιοδικόν Μας» γιὰ ἓνα πολιτικὸν ἄνδρα ποὺ ἡ προσωπικότητά του ξεχωριστὴ καὶ μόνη μετὰ τὴ δημιουργικὴ μορφή τοῦ Καποδίστρια ἐκυριάρχησε στὸν τόπο μας μιὰ ὀλάκερη ζωὴ τριάντα χρόνων.

Ἐννοεῖται πῶς τὸ ἀπόφθεγμα αὐτὸ ἐρχόμενον ὡς ἐπίλογος σειρᾶς σκέψεων γιὰ τὴν τέχνη πολὺ λίγη σχέση θὰ εἶχε μετὰ τὴν πολιτικὴ ἂν ἐπρόκειτο νὰ παρθῇ ὁ ὅρος στὴ στενότερῃ του ἔννοια, ἀλλὰ γιὰ μικρὸ Κράτος ὅπως ἡ Ἑλλάς, πνιγμένο ἀκόμα μέσα στὸ ζόφο ποὺ τοῦ ἐκληροδότησαν αἰῶνες δουλείας, γιὰ σκλαβωμένο καὶ σκόρπιο ἀκόμα ἔθνος χωρὶς κυρωμένη ἐνότητα, ὅταν ὁ πολιτικὸς εὐρέθηκε νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ μεγάλο ἰδεῶδες νὰ φέρῃ ὅσο τὸ δυνατόν σὲ ὀλιγώτερο χρόνον τὴν τάξιν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς εὐνομίας καὶ τῆς προόδου καὶ δείχνοντας τὸ μικρὸ βασίλειο πρότυπο ἀκμῆς καὶ τάξεως νὰ τὸ ὀδηγήσῃ στὸ δρόμον τῆς ἐθνικῆς του ἐνότητος, τὰ ἔργα του φθάνουν τὸ ὕψος τῆς δημιουργικότητος ὅσῳ καὶ ἂν ἡ ζιγλόφθονη μοῖρα ἀπὸ μιὰ γενικὴ κατάστασι καὶ μιὰ πανελληνία ὑπαιτιότητα τοῦ ἐσώφρευσε τέτοιες φριχτὰς ἀποτυχίας ποὺ γιὰ μιὰ στιγμή αὐτὸς νὰ παρεξηγηθῇ καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴ πατρίδα του μετὰ τὴν θλιμένη καὶ ἀπεγνωσμένη καὶ ἔντρομη μορφή τοῦ ἐξορίστου ποὺ καταδιώκει ἡ λαϊκὴ κατάρα καὶ τὸ ἀνάθεμα.

Καὶ στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἐρεύνης ὄχι καὶ τόσο πλήρως στὴ δημοσίευσι τῶν σκέψεων τῶν ἐκπροσωπούμενων τὴν κοινὴ γνώμη συγγρόνων ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν συγγραφέων καὶ δημοσιογράφων, γιατί πολλοὶ

ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐζητήσαμε τὴ συνεργασία τους γιὰ τὸν ὀλίγο ἔσως καιρὸ ποὺ εἶχαν δὲν πρόφθασαν ν' ἀνταποκριθῶν στὴ παράκληση μας* — πάντα φαίνονται νὰ προσαρμύζονται τέλεια τὰ ὠραῖα λόγια τοῦ συγγραφέως τῆς Φιλοσοφίας τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης ἀξίζει τὸν ἔπαινο ποὺ τοῦ ἀπονέμουν οἱ σύγχρονοι, ἀλλ' ἀνάμεσα στὸν ἔπαινον αὐτὸν φαίνεται πέρα καὶ πέρα νὰ ὑπολανθάνη ἡ ἀνάγκη μιᾶς νέας ἐργασίας, κάτι διαφορετικώτερο καὶ ἐπομένως τελειότερο ἀφ' ὅ,τι ἐκεῖνος γύρω ἀπὸ τὰ ἀνυπερβλήτα ἐμπόδια ποὺ τοῦ πρόβαλε ἡ τύχη, μπόρεσε νὰ κάμῃ. Καὶ ἐδῶ ἀπάνω ξανοίγει τὸ ὄνειρο τῆς νέας Ἑλλάδος, ὅλων ἐκείνων ποὺ ζητᾶνε τὸ νέο ὄρομο τῆς ζωῆς καὶ τῆς προόδου ὕστερα ἀπὸ τόσες καταστροφές.

Κατὰ πόσον αὐτὸ τὸ ὄνειρο εἶνε ἐλπίδα νὰ πραγματοποιηθῇ ἀργὰ ἢ γρήγορα στὴ πολιτικὴ ἀναδημιουργία τοῦ ἔθνους, θὰ χρειαζότανε βέβαια κάποιο προφητικὸ χάρισμα γιὰ νὰ τὸ πῆ κανεῖς, ὅπως ἀνόητη ὀλότελα θὰ ἦταν ἀπαισιοδοξία ν' ἀρνηθῇ γιὰ τὸ μέλλον τὴν ἀνάμεσα καὶ στὰ τελευταῖα ὅρια τῆς δυνατῆς ἀντοχῆς ἐνὸς ἔθνους πραγματοποιήσῃ του.

Τὸ Περιοδικόν μας.

Εἰς Χαρίλαον Τρικούπην

... Ἐγὼ δ' Ἰωνᾶς ὁ προφήτης γίγνομαι
δίδωμ' ἐμαυτὸν τῆς κοινῆς σωτηρίας,
καίπερ κλύδωνος τυγχάνων ἀνάιτιος.

Τοὺς στίχους τούτους ἔγραψεν ὁ Θεορρήμων Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὅταν ἐθυσίαζε γενναίως ἐαυτὸν, παραιτούμενος ἀξίωμα καὶ θρόνον, χαιρέειν προσιεπὼν οὐ μόνον τὸν λαὸν καὶ τὸν ναὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους, τοὺς φύλακας καὶ πρεσβύτας τῆς παροικίας Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄραντες ἡμᾶς ρίψατε, κλήρου φορᾶ
κῆτός με πόντω δέξεται φιλόξενον...

Καὶ μετὰ δεκαπέντε ἑκατονταετηρίδας, τοὺς στίχους τούτους τοῦ μεγάλου Ἑλληνος ἱεράρχου θὰ ἠδύνατο νὰ τοὺς ἐπαναλάβῃ ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ «εὐξάμενος τὴν ἐναντίαν εὐχὴν τῷ Ἀχιλλεΐ», ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος.

Εὐτυχῶς οἱ νεκροὶ δὲν τρέφουσιν ἰδιότητες· ἄλλως, ἢ

* Καὶ ὁ λόγος ποὺ οὔτε στὴν καθιερωμένη ἀλφειτικὴ τάξη τυπώθηκαν οἱ γῶμες τῶν ὄσων εἶχαν τὴν εὐγενῆ καλωσύνη νὰ τις στείλουν ἐγκαίρως εἶνε ποὺ ὡς τὴν τελευταία στιγμή ποὺ πάει τὸ φύλλο στὸ πιεστήριον ἐπεριμέναμε νὰ τις συμπληρώσουμε. Κι' ἔτσι ἐδημοσιεύσαμε ὅσες ἐλάβαμε κατὰ χρονικὴν προτεραιότητα ἀποστολῆς.

Ὡς πρὸς τὸ διαγώνισμα ποὺ εἶχαμε προκηρύξει στὸ πολὺ κοινὸν γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ καλλίτερου χαρακτηρισμοῦ κανένα ἀπὸ τὰ σταλέντα δὲν ἦταν στὴν ἀξία εὐπροσώπου δημοσιεύσεως.

Χαρίλαος Τρικούπης

(Ἀπὸ ἀνέκδοτον φωτογραφίαν ὅταν ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐλληνικῆς πρεσβείας ἐν Λονδίῳ).

μεγάλῃ ψυχῇ τοῦ Χαριλάου Τρικούπη θὰ εἶχε μέγα δίκαιον νὰ χαιρετακῇ.

Μαΐου 17.

Α. Παπαδιαμάντης.

Τοὺς ἔδωκε νὰ χαροῦνε, γιὰ ἕναν καιρὸν, ὄχι τὴ χαρὰ χεροπιαστῆ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δύναμης, ἀλλὰ τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ τῆς δύναμης τὸνειροφάντασμα. Καὶ εἶδανε πῶς εἶνε αὐτὸς ὁ Δυνατός, κι' ἄκουσαν πῶς εἶνε γραφτὸ νὰ ζήσουν, καὶ πῶς θὰ ζήσουν. Τοὺς φύσηξε τις μεγάλες ἐλπίδες, τοὺς μεγάλους θαυμασμοὺς, καὶ τὰ μεγάλα μῖση. Ἐχωριστὰ ἀγαπήθη καὶ ἔχωριστὰ ἐμισήθη, σὰν ἄλλος κανεῖς. Ἐγίνε τὸ εἶδωλο καὶ τὸ βδέλυγμα. Οἱ ἄλλοι, τῶν κομμάτων καὶ τῆς πολιτικῆς ἀρχηγοί· αὐτὸς πρόβαλε μὲ τὸ φοβερὸν περὶ τῶν ἱστορικῶν ἡρώων. Κ' ἐξασφρα, ὅταν τ' ἄλογο του σκόνταψεν—ἐκεῖ στὰ γαρβανά καὶ στ' ἀνηφόριζα ποῦ τ' ὄδηγοῦσε ἀπόκοτα—, σκόνταψε, καὶ τὸν ἐρρίξεν, ὁ λαὸς ποῦ πίσω ἀκολουθοῦσεν, ἔκαμε νὰ τραβῆξῃ τὸ ὄρομο του, χωρὶς τὸν καθάπισω ἀκολουθοῦσεν, ἔκαμε νὰ κατάλαβε κάποιο ἐλαφρόμμα. Ἦταν τὸ ξαλάλαρη. Μάλιστα σὰ νὰ κατάλαβε κάποιο ἐλαφρόμμα. Ἦταν τὸ ξαλάλαρη τοῦ ξύπνου· ὅμως μὲ τὸ ξύπνημα σβύνει καὶ πάει καὶ τὸνειροφάντασμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δύναμης. Ἐχέτε γεια, μεγάλες ἐλπίδες, μεγάλοι θαυμασμοὶ καὶ μεγάλα μῖση. Καὶ πήρανε τὰ πόδια τους κακόσορτοι καὶ σταμάτησαν στὸν Ἐτέμ.

Κωστής Παλαμῆς.

'Απ' τὶς ὀλίγες φορές, ποῦ ὁ Θάνατος μοῦ φανερώθηκε σὲ ὅλη του τῆ βασιλικὴ δύναμη, ἦτον τὴν ἡμέρα ποῦ κάτω ἀπὸ ἓνα πένθιμο θύλο ἐξωτικῶν φυτῶν ἀντίκρισα τὸν Τρικούπην, σπλαθωμένον μὲ τὶς εἰρωνικὰς ἀλυσσίδες τῶν ἐνταφίων λουλουδιῶν.

Παῦλος Νιφθάνας.

Μεγάλῃ πολιτικῇ διάνοια ἐν μικρῷ κράτει.

Γιγάντιος ἀθλητῆς ἀπέναντι πυγμαίων ἀντιπάλων.

*Ἐξοχος πατριώτης!

Χαρακτῆρ σαικωπηρείως τραγικός, ἐξελισσόμενος ἐν μέσῳ ἀντιθέσεων κωμικοῦ περιβάλλοντος· παλαιῶν καὶ κατακρημνίζων καὶ κατανικῶν διὰ τῆς χαλυβδίνης θελήσεώς του ὅλα τὰ πρὸ αὐτοῦ προσκόμματα· ἀνοικομῶν ὑψηλοῦς πύργους ἐθνικῶν ἐλπίδων, διὰ νὰ τοὺς ἔβη μετ' ὀλίγον ἐρείπια ὀπισθὲν του· σπείρων ἀφθόνως μεγάλας ιδέας καὶ ἐθνικὰ ὄνειρα, διὰ νὰ θερίσῃ πικρίαν, ἀπογοήτευσιν καὶ τέλος ἀχαριστίαν· καὶ ἀγαπήσας πρὸ παντὸς τὴν πατρίδα του ὡς Ρωμαῖος ἦρως, διὰ νὰ ποθῆναι μακρὰν τῆς ἐξόριστος ὡς ἀρχαῖος Ἀθηναῖος, ἀφοῦ ἐθυσίασεν ὑπὲρ αὐτῆς ὀλόκληρον τὴν τραγικῶς μαρτυρικὴν ζωὴν του.

Γεώργιος Στρατήγης.

Γιὰ κείνους ποῦ μελετοῦν καὶ σκέπτονται, ζαναγουρίζει στὸν Τρικούπην ἡ θλιθερὴ Μοῖρα τοῦ Καποδίστρια, ὀηλαδῆ γενικῶς ἡ Μοῖρα τῶν μεγάλων ἀνθρώπων ποῦ γεννήθηκαν προτῆτερα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους.

Μ. Μαλακάσης.

Ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν φιλολογίαν ὁ Τρικούπης;

*Ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν καλῶς, μᾶς τὸ βεβαιόνουν. Εἰς τῶν βιογράφων του τοῦλάχιστον, ὁ ὅποιος ὑπῆρξε στενὸς του φίλος, ἰσχυρίζεται ὅτι ἠδύνατο νὰναλύσῃ ἐν δρᾶμα, μετ' ὅσης εὐκολίας ἠδύνατο νὰνασκευάσῃ καὶ ἓνα πολιτικὸν λόγον. Γνωρίζω δ' ἐξ ἰδιαιτέρας περιστάσεως, ὅτι ἦτο εὖνους πρὸς τὸ τελευταῖον κίνημα τῆς γλωσσικῆς ἀποκαταστάσεώς μας.

Μεταξὺ τῶν ζώντων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν πλέον ἐπισήμων ἀκόμη, ὑπάρχει ὁ δυνάμενος νὰ καυχῆθῃ διὰ παρομοίαν αἰσθητικὴν μέρψωσιν;

Δὲν τὸ πιστεύω. Γνωρίζω τοῦλάχιστον, ὅτι εἰς τῶν διαδόχων θεωρούμενος κοινῶς ὡς ὁ μᾶλλον μορφωμένος ἐκ τῶν πολιτικῶν μας, ἐπέστρεψεν ἐν ἀγανακτῆσει ἱερᾷ τὴν «Ἐστίαν»—τὸ περιοδικόν—, διότι ἀκριβῶς ἤρχισε νὰ γίνεταί φιλολογικώτερον καὶ ἐθνικώτερον.

Ὡς πολιτικὸς ὁ Τρικούπης, εἶχεν ἐν Ἰδανικὸν ὑπέρτερον, διακρίνον αὐτὸν ἀπὸ τοὺς συνήθεις μνηστῆρας τῆς Ἐξουσίας, πρὸς τοὺς ὁποίους ἦτο ὡς εὐγενὴς ἐρωτευμένος ἀπέναντι χυδαίων προικοθηρῶν;

Τὸ ὁμολογοῦν ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Μεταξὺ τῶν ζώντων πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τῶν μακρὰν καὶ

τῶν πλησίων τῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων, ὑπάρχει σῆμερον ὁ μύστης καὶ ὀπαδὸς παρομοίου Ἰδανικοῦ;

Δὲν τὸν βλέπω! Καὶ δὲν τὸν βλέπει ἡ Ἑλλάς ὅλη, ἡ ὅποια ἐθρήνησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μεγάλου Ἀνδρός, θρήνους ἐσχάτης ἀπελπισίας.

Νὰ γράψω τὸ συμπέρασμα τῶν ὀλίγων τούτων γραμμῶν; Νομίζω ὅτι ἐξάγεται μόνον του.

Γρηγόριος Ξενόπουλος.

Τὸν Τρικούπην θὰ ἠδύνατό τις νὰ παρομοιάσῃ πρὸς ἀτμομηχανὴν, πλήρη ἀτμοῦ, πυρός, σφρίγγου, δυνάμεως, μεγίστης ἀντοχῆς καὶ τελειότητος συστήματος δυναμένην νὰ ὀδηγήσῃ τὸ Γένος ὀλόκληρον εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ πολιτισμοῦ· ἦν ἐν τούτοις προσεπάθησαν πάντες (καὶ οἰκεῖοι καὶ φίλοι καὶ ἀντίπαλοι) διὰ διαφόρων μεθόδων νὰ τὴν ἐκτροχιάσουν, καὶ ἐπὶ τέλος τὸ κατώρθωσαν.

Δ. Γρ. Καμπούρογλος

*Ὡς Ρωμηός, μίαν μεγάλην ὑποχρέωσι χρεωστῶ στον ἀείμνηστον Τρικούπην. Ὅτι μὲ τὸν στόλο—μὲ τὸν μπαμποῦλα ἠθέλα νὰ πῶ—ποῦ παρασκευάσε, μᾶς ἔσωσε στὸν πόλεμο ἀπὸ τὴν δευτέρῃ ντροπῇ, τὴν κατὰ θάλασσαν.

Δημ. Π. Ταγκόπουλος

Φίλτατε συνάδελφε!

Περὶ τοῦ ἀείμνηστον Χαριλάου Τρικούπην, ὡς ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα ἠδύνατο νὰ ἀναγραφῇ τὸ περίφημον τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ Δισραέλη, τὸ ὅποιον ἐγράψε περὶ τοῦ Ὀμήρου:

«Seven Grecian towns contend for
Homer dead,
Through which when living, Homer
begged his bread».

Δηλαδή:

«Ἐπτὰ πόλεις ἐλληνικαὶ ἤρισαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ὀμήρου περὶ τῆς καταγωγῆς του, ἐνῶ ζῶν καὶ τὰς ἐπτὰ εἶχε διατρέξει ἐπαιτῶν τὸν ἄρτον του».

Ὁ πάντοτε ἰδικὸς Σου

Σ. Ε. Δάσιος

Διευθυντῆς τῆς «Ἐστίας»

Εἰς τὸ ἐρώτημα τίς ὁ προέχων χαρακτῆρ ἐν τῇ ἀδρᾷ μορφῇ τοῦ ὑπάρχοντος τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἢ ἀπάντησις εἶναι δυσχερεστάτη. Διότι ὅλοι αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ χαρακτῆρος του χαρακτῆρος μεγάλου πολιτικοῦ ἀνδρός, εἶναι παράλληλοι καὶ ἐξ ἴσου προέχουσαι.

Ἵπῆρξε μέγας ἐν τῇ φιλοπατρίᾳ του· ὠνειρεύετο, ἐπόθει καὶ εἰργά-

ζετο νὰ δημιουργήσῃ Ἑλλάδα ἀνταξίαν τῶν ὀνείρων τῶν πατέρων ἡμῶν, χωρὶς ποτὲ νὰ λαλῇ περὶ τῆς ἐθνικῆς ιδέας καὶ ποτὲ νὰ καθιστᾷ ταύτην ἀντικείμενον ῥητορικῶν ἐξάρσεων· αὐτὸς δὲ, ὁ ὁποῖος ζῶν ἤκουε καὶ τοῦ ξενόφρονος τὴν προσωνυμίαν προσῆπε μὲ τὸν φανατισμὸν θρησκείας ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν εἰς τὰ πάτρια προσήλωσιν, τὴν λατρείαν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων.

Καὶ ἐπειδὴ τὸ μεγαλεῖον τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων μετρεῖται κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐμπνεύσεως ἢ ὅποια τὰς ὑπαγορεύει, ὅλον αὐτὸ τὸ πολιτικὸν ἔργον φέρεи τὴν σφραγίδα τὴν μεγάλην τῆς φιλοπατρίας του.

Ἐπὴρξε μέγας ἐν τῇ ἐξευρέσει τῶν μέσων δι' ὧν ἐπεδίωκε τὸν τελικὸν αὐτοῦ σκοπὸν, καὶ οἱ νόμοι αὐτοῦ καὶ οἱ θεσμοὶ καὶ τὰ συστήματα, ὅσα ἀπέρρευσαν ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεως καὶ πρωτοβουλίας, ἐν οἷς ὀλίποτε τῶν ἐκφάνσεων τῆς δράσεως αὐτοῦ ὡς κυβερνήτου τῆς χώρας μένουσιν ἄθικτοι καὶ ἀπρόσβλητοι, βάσεις ἀσάλευτοι, ἐφ' ὧν ἐποικοδομεῖ ἡ ἐργασία τῶν μετ' Αὐτόν.

Αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἀπακάλουν ἐγωῖστίην καὶ πάσματα εἰς τὰς ιδέας του, ὁ ὁποῖος δικαίως ἠδύνατο νὰ ἦναι τοιοῦτος, διότι ὑπερείχε πάντων κατὰ τὴν ἀριότητα τὴν καταπλήσσοσαν τελείου πολιτικοῦ ἀνδρός, ἦτο ἐν τούτοις μέγας καὶ ἐν τῇ μετριοφροσύνῃ του ἀποδεχόμενος εὐγνωμόνως οἷαν δῆποτε ὀρθὴν γνώμην, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν ἦτο ταπεινὴ ἢ θέσις τοῦ προσώπου, ἀφ' οὗ ἀπέρρεε.

Ὡς καρδία, αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν οἱ μὴ γνωρίσαντες αὐτὸν τραχὺν καὶ ἄκαμπτον εἶχε τὴν ὑψηλὴν μεγαλοφροσύνῃν τῶν ἐξόχως γενναίων ψυχῶν καὶ ἀπέναντι τῶν λυσσωδεστέρων αὐτοῦ πολεμίων.

Ἦτο μέγας κατὰ τὸ σθένος τῆς ψυχῆς· ἀκατάβλητος ἀπέναντι τῶν καταιγίδων, αἱ ὁποῖαι παρέσυραν τὸ ἔργον Αὐτοῦ, οὐδέποτε ἀπελπίζων, οὐδέποτε ἀποθαρυνόμενος.

Περὶ ἐν ἐν τούτοις δὲν ἦτο μέγας ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ. Δὲν ἐγνώριζε νὰ γίνεταί ἐνίοτε μικρός.

Καὶ τοῦτο λέγουσιν ὅτι εἶναι δυστυχῶς ἀπαραίτητον εἰς τὸν πολιτικὸν ἀνδρα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶνε οὔτε κοινωνιολόγος, οὔτε πολιτικὸς φιλόσοφος, καὶ οὔτινος ἡ σταδιοδρομία εἶναι ἀγῶν διηκεκῆς· ἀγῶν κατὰ τὸν ὁποῖον διὰ νὰ βαίη ἐμπρὸς ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ εἶναι ἀνάγκη νὰ συνθηκολογῇ πολλάκις καὶ νὰ προβαίη, χρείας τυχοῦσης εἰς γενναίας παραχωρήσεις καὶ πρὸς τὴν Μωρίαν, καὶ πρὸς τὴν Εὐτέλειαν, καὶ πρὸς τὴν Κακεντρέχειαν καὶ πρὸς τὴν Ἀσυνειδήσιαν.

Τοῦ Χαριλάου Τρικούπη ἡ πολιτικὴ ἱστορία δὲν παρουσιάζει οὐδεμίαν τοιαύτην συνθηκολογίαν.

Ἐπὴρξε πάντοτε δοῦλος πειθήμιος τῆς Συνειδήσεώς του, φρονῶν ὅτι ἡ συνείδησις εἶναι ὁ μόνος δεσπότης τοῦ ὁποῖου αἱ διαταγαὶ πρέπει νὰ ἐκτελεῶνται ἀσυζητηταί. Καὶ ἡ συνείδησις του δὲν τῷ ἐπέτρεψε ποτὲ τοιαύτας συνθηκολογίας.

Διὰ τοῦτο ἐπιπτεν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς εἰς ἣν εἶχε ἀναγάγῃ ἑαυτὸν κατασυντριβόμενος πτώσεις τὰς ὁποίας οὐδέποτε φοβοῦνται οἱ

γνωρίζοντες νὰ κυλιῶνται ἢ νὰ ἔρπουν, οὐδέποτε καταδημαγωγῶν τὸν λαόν, οὐδέποτε θεραπεύων ταπεινὰ ἔνστικτα.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον τοῦτο· ὁ Τρικούπης ἐστερεῖτο τοῦ μεγαλείου νὰ γίνεταί ἐνίοτε μικρός.

Ἄλλ' εἶναι τῷ ὄντι μειονέκτημα τοῦτο ;

Ἐμμανουὴλ Λυκούδης.

Δὲν εἶμαι θαυμαστὴς τοῦ μακαρίτου Τρικούπη. Ἐπὴρξα μέχρι τοῦ 1887. Ἐκ τοῦ πλησίον δὲν τὸν ἐγνώρισα. Δι' ὀλίγα λεπτά τὸν εἶδον ἄπαξ τῷ 1889 ἐλθὼν ἐκ Βουλγαρίας δι' ἕνα μῆνα ἐδῶ.

Ὅταν μὲ ἠρώτησε περὶ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων τῷ ἀπάντησα :

— Ὁ Φερδινάνδος εἶναι ἱκανὸς ἀνὴρ κάμνει θαύματα καὶ παρὰ τὴν ρωσικὴν ἀντίδρασιν θὰ παγιώσῃ τὴν θέσιν του.

— Ἄλλὰ κάμνει περισσώτερα ὁ Σταμπούλωφ, μοὶ παρετήρησεν ὁ Τρικούπης, μειδιῶν σαρκαστικῶς.

Δὲν ἀπάντησα διότι ἀπὸ τὸν τόνον τῆς φωνῆς του ἐνόησα ὅτι εἶχα πληγώσῃ τὸν ἐγωῖσμόν πρωθυπουργοῦ.

Ἄλλ' ἐγὼ τὴν τύχην τοῦ Σταμπούλωφ εἶχον προῖδει καὶ ἡμέραν τινὰ ὅταν διήρχετο ἐνώπιόν μου μὲ ἵππεῖς ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω τῆς ἀμάξης του εἶχον εἰπεῖ :

— Τὴν ἡμέραν ὅπου δὲν θὰ σὲ συνοδεύουν οἱ ἵππεῖς αὐτοὶ, θὰ λιθοβολῆθῃς ὡς λυσσῶν σκύλος.

Τὰ πράγματα ἤξεύρατε ποῖον ἐδικαίωσαν. Θέλετε ἐπὶ τέλους νὰ σᾶς εἰπῶ πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὸν Τρικούπην ;

Ἄνδρα ἀξίας ἀλλὰ μὴ ἔχοντα τὸ ἀναγκαῖον αἴσθημα τῆς πραγματικότητος τὸν ἀπαραίτητον γίωμονα ἐνὸς κυβερνήτου. Ὁ Τρικούπης ἦτο πολὺ ἐγωῖστής, πολὺ ὑποκειμενικός καὶ τὰ ἐρείπια ἅτινα ἀφῆκεν ὀπισθέντου, εἶναι ἀκαταμάχητος τούτου ἀπόδειξις.

Θέλετε καὶ ἄλλο τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς αὐτό ;

Ἦτο δυνατόν ἀνὴρ πολιτικὸς στερεῶς ἐχόμενος τῆς πραγματικότητος νὰ ἐπαγγέλλεταί τὸν Εὐαγγελιστὴν τῆς Ὀμοσπονδίας τῶν Βαλκανίων ;

ἤξεύρατε πόσον ἀκριβᾶ ἐπληρώσαμεν τὴν ἐστρατείαν αὐτήν ;...

Ἀθῆναι 18 Μαΐου 1900.

Φ. Α. Βιγβίλης

Φίλτατε

Λάβε τὸν ἐν μοὶ ἐζήτησας τοῦ Χαριλάου Τρικούπη ὀλιγόστιχον χαρακτηρισμόν. Πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως ἂς σημειωθῇ, ὅτι δὲν ἐγραψα τοῦτον τώρα ἐπὶ τῷ αἰτήμασί σου, ἀλλὰ τὴν νύκτα καθ' ἣν ἐφθασεν εἰς Ἀθήνας τοῦ ἐν Κάνναις μακραιῶν τέλους τὸ ἄγγελμα. Ἐδημοσίευσα δ' αὐτὸν τὴν ἐπιούσαν συμπλεγμένον μετ' ἄλλων συλλογισμῶν καὶ κρίσεων, ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ τῆς μετ' ἄστομάτω ὀξύτητος Ἐκείνου καὶ τὸ σύστημά του καταπολεμησάσης «Ἐφημερίδος» ὅπερ ὡς νεκρολογία κατεχωρίσθη ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 31 Μαρτίου 1896.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἀπαραίτητους ἐξηγήσεις παραθέτω τὸν ἐκ τοῦ ἄρθρου ἐκείνου ἀποσπασθέντα χαρακτηρισμόν ᾧδε :

Α. Ρούκης

Οὐδείς ἐκ τῶν Ἑλλήνων πολιτευτῶν ἤσκησεν ὄσσην αὐτὸς ἐπὶ δύο δεκαετηρίδας ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ δὲν ὑπάρχει πτυχὴ τοῦ πολιτειακοῦ ἡμῶν ὄργανισμοῦ, ἐφ' ἧς νὰ μὴ ἐπέθεσεν ἀνεξίτηλον τὴν σφραγίδά του. Ἄφ' ἐνεφανίσθη ὡς ἀργηγός μικρᾶς ομάδος φίλων ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, τὰ πάντα μετεβλήθησαν ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ῥητορικὴ ἐν τῇ Βουλῇ ὑπέστη ἀναμόρφωσιν, ὁ κυβερνητικὸς ἔλεγχος ἐνεκαινίσθη ἐπὶ ἄλλων βάσεων, τὸ πολιτεῦσθαι ἐπεδιώχθη δι' ἄλλων μέσων, ἢ ἐν τῷ τύπῳ πολιτικῇ ἔταμε νέας ὁδοὺς, αὐτὴ ἡ πολιτικὴ γλῶσσα διεπλάσθη πρὸς νέας ἀπαιτήσεις καὶ αὐταὶ αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ἐρρυθμίσθησαν κατ' ἄλλους κανόνας. Ὁ δὲ ἀνὴρ, ὅστις διὰ τῆς ἐμφανισεῶς του ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἐπήνεγκεν ὅλην αὐτὴν τὴν ἀναστάτῳσιν ὑπέστη κατὰ τὸ διάστημα τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας, καθ' ἣν ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα ἐν Ἑλλάδι μορφή, τοιαύτην ἐξέλιξιν ὥστε ἂν ὁ γνωρίσας τὸν Τρικούπη τοῦ 1875 ἠπόρει διὰ τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ τῷ 1882, πάντως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν τῷ 1894. . .

Ὡς ἄνθρωπος ἦτο ἀναμφισβητήτως ὑπέροχος. Θέλησις ἀκατάβλητος, χαρακτήρ ἀδάμαστος, ἐπιμονὴ ἀλύγιστος, πολυμάθεια πολυδαίδαλος, εὐγλωττία κρατερὰ καὶ ἐπὶ πᾶσι πρωτοτυπία νοῦς καὶ ἰσχύς ἐπιβολῆς. Ἄνὴρ ἀρχικός, θὰ ἦτο ἴσως προωρισμένος νὰ μεγαλοურγήσῃ, ἂν δὲν ἐτρίβετο καὶ αὐτὸς, ὡς πάντες οἱ προκάτοχοί του, εἰς τὴν θεραπείαν καὶ καλλιέργειαν ὄλων ἐκείνων τῶν φανερῶν καὶ ἀποκρύφων μέσων, δι' ὧν συγχροτοῦνται καὶ συγκατοῦνται παρ' ἡμῖν αἱ πλειονοψηφίαι.

Α. Ρούκης.

Ὁ Τρικούπης ἦλθε μὲ τὴν εὐγενὴ φιλοδοξίαν νὰ φέρῃ νέα πολιτικὰ ἔργα καὶ ἰδέας θετικὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' εἰς τὴν πρώτην σύγκρουσιν του μὲ τὴν ρουτίαν ἐκάμφθη καὶ ἐνόμισεν ὅτι θὰ ἔφθανεν εἰς τὸν σκοπὸν του συμβιβάζαμενος μὲ τὸν ἔχθρον. Ἄλλ' ἀντὶ οὕτω νὰ νικήσῃ, ἐνίκηθη καὶ προσέθηκε μίαν ἀποτυχίαν εἰς τὰς προηγουμένας.

Καὶ εἶνε δυστύχημα ὅτι ὁ θάνατος τὸν κατέλαβε καθ' ἣν στιγμὴν, πιθανῶς, μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς ἀπογοητεῦσεώς του, θὰ ἐτρέπετο εἰς ἀσφαλεστέραν ὁδόν.

Ἐν τσοῦτω τὸ ἔργον του, δὲν ἔμεινεν ἄγονον, ἂν καὶ τὸ ἐπληρώσαμεν ὀλίγον ἀκριβά.

Συμμερίζομαι τὴν γενικὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐὰν ὁ Τρικούπης ἔζη τὸ 1897, ὁ πόλεμος δὲν θὰ ἐγένετο. Ἡ γενικὴ δὲ αὕτη πεποίθησις, μετὰ τὸν πόλεμον, ἀποδεικνύει πόσῃ ἐκτίμησιν ἔτρεφε καὶ τρέφει τὸ ἔθνος πρὸς τὸν ἄνδρα, ὅστις καὶ μετὰ τὰ σφάλματα καὶ τὴν ἀποτυχίαν του παρέμεινεν εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν κολοσσὸς ἀπέναντι τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων πολιτευομένων.

Ι. Κονδυλάκης

Χ. Τρικούπης

Εἴταν ὁ καλλίτερος. Ἔστω! Εἶναι ἀρετό;

Γιάννης Α. Καμπύσης

Οὐδενὸς ἄλλου ἐν Ἑλλάδι πολιτικοῦ ἀνδρὸς συνέθη νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τὸ κόμμα. Πάντες οἱ λοιποὶ κατέλειπον μὲν φίλους τινὰς τιμῶντας τὴν μνήμην των, ἀλλ' οὐδείς ὄπαδους ἀποφασίσαντας νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀγωνιζόμενοι ἀπὸ κοινοῦ πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ προγράμματος, ὑπὲρ οὗ συνειργάσθησαν μετὰ τοῦ ἐκλείψαντος αὐτῶν ἡγήτου. Τοῦτο πρέπει πιθανῶς ν' ἀποδοθῇ εἰς τὸ ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτῶν ὑπῆρξε πολὺ μᾶλλον τῆς τοῦ ἀειμνήστου Τρικούπη ἀποκλειστικῶς καιροσκοπικῆ, ἀποβλέπουσα πρὸ πάντων εἰς τὴν ἄμυναν τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ σκάφους κατὰ τῶν ἐκάστοτε ἀπειλούντων αὐτὸ σκοπέλων. Πρόγραμμα σαφές καὶ ὠρισμένον πρῶτος διετύπωσεν ὁ Τρικούπης καὶ ἠκολούθησε καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον ἀπαρεγκλίτως. Τὸ πρόγραμμά του δὲν ἐνῆνεθαι κάλλιον νὰ ὀρίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι ἀπέβλεπε πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἀποστάσεως, ἥτις ἐχώριζε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν εὐνομιουμένων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Δύσκολον τῷ ὄντι ἦτο ν' ἀφομοιωθῇ πρὸς ταῦτα, ἐφ' ὅσων ἐπέμενε νὰ ἴηται καθ' ὅλα πρωτότυπος μὴ στέργουσα νὰ συμμορφωθῇ κατ' οὐσίαν πρὸς τὰ διδάγματα τῆς πείρας τῶν πρεσβυτέρων ἐθνῶν. Ἐξ αὐτῶν ἐδανείσθη μόνον τὰ ὀνόματα τῶν θεσμῶν δι' ὧν κατώρθωσαν νὰ εὐνομηθῶσιν, ἀλλὰ πλὴν τῆς ταυτωνυμίας ταύτης οὐδὲν εἶχον τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ παρ' αὐτοῖς κοινόν. Ὅπως ἀποθῶσι ταυτόσημα καὶ παραγάγωσιν ὁμοίους ἐν Ἑλλάδι καρπούς ἔπρεπε τὰ πλεῖστα τῶν παρ' ἡμῖν νὰ μεταρρυθμισθῶσι ριζικῶς. Τὸ ἔργον ἦτο γιγάντειον, ἀλλὰ καὶ τοιαύτη ἀπεδείχθη ἡ φιλοπονία καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἀναλαβόντος νὰ συντελέσῃ ἐν βραχείῳ χρόνῳ ὅσα δὲν ἐγένοντο ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἐντὸς τεσσαρακονταετίας. Πρὸς ἐκτίμησιν τῆς τοιαύτης ἐργασίας ἀρκεῖ τις ν' ἀναλογισθῇ, ὅτι πάντα ὅσα ἀπεδείχθησαν παρ' ἡμῖν πράγματι εὐεργετικὰ χρονολογοῦνται ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πάντα δὲ ὅσα ἐξακολουθεῖ ἐπιδιώκουσα ἡ σημερινὴ κυβέρνησις, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνέχεια καὶ συμπλήρωσις τῶν ὅσα ἐπραττον οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἐργαζόμενοι ὑπὸ τὸν ἀειμνήστον τοῦ κόμματος ἰδρυτὴν. Ἄν ἡ ἀληθὴς ἀθανασία ἐγκρατεῖται, ὡς θέλουσι πολλοὶ, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τῶν νεκρῶν ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν ζώντων, ἀδύνατον εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν μὴ ἐνεσιθεῖσαν μετὰ τοῦ σαρκίου τὴν διάνοιαν τοῦ Τρικούπη.

Ε. Α. Ροῦδης

Οὔτε ἡ Ἑλλάς ἐκατάλαβε τὸν Τρικούπη, οὔτε αὐτὸς τὴν Ἑλλάδα.

Ε. Κουδουλάκος

Φαντάζομαι ἀκόμη τὸν Τρικούπη—καὶ τότε ὅπου ἡ ἀπόστασις τεσσάρων ἐτῶν ἀφίνει τὴν χρῆσιν ψυχροτέραν—ὡς ἓνα τῶν ἠρώων ἐκαίνων τῆς θελήσεως μὲ τὰ μεγάλα ἰδανικὰ τοὺς ὁποίους ὁ Ἴψεν ἐσυμβόλισεν εἰς τὸν Χάλθαρ Σόλνες. Ἐν ἰδανικῶν μέγα καὶ σεβαστῶν τὸ ὅποιον ἀδιάφορον ἂν ἐπραγματοποιήθη ἢ ἂν ἀπέτυχεν ὠδήγει ὑπεράνω πάντων μὲ τὸ ἀήττητον φῶς του ὡς φάρος ὑπερφυσικὸς τὸν Τρικούπη εἰς ὅλας του τὰς πράξεις.

Ἦτο τὸ χρεωκοπήσαν ἰδανικὸν μιᾶς Ἑλλάδος μεγαλειτέρας. Ὅπως ὁ Χάλβαρ Σόλνερ κατεκρημνίσθη ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ κωδωνοστασίου του πρὶν προσθᾶσθαι τὸ στεφανώση, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Τρικουπὴς ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ ἀπραγματοποιήτου ὄνειρου του καὶ μὲ συντετριμμένα πτερὰ ἀπέθανε εἰς τὴν ξένην εἰς ἓν περιβάλλον ἐξορίσε, εἰς μιᾶν λήθην, ἢ ὅποια στέφει τὸν θάνατόν του μὲ περισσοτέραν ὀδύνην, προσθέτει εἰς τὴν ἐπιβολὴν του, τὸν ἐξισώνει ὀλίγον μὲ τοὺς ἥρωας τῶν ἀρχαίων τραγωιδιῶν τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀλλὰ μεγάλους οἱ ὅποιοι προσελκύουν τὸν σεβασμὸν καὶ τὸν ἔλεον.

Τὸν μέγαν θεμελιώδη πυρῆνα τῆς ὑπεροχῆς τὸν ὅποιον θὰ εὕρητε εἰς ὅλας τὰς φυσιολογίας τῶν αἰώνων, τὸν πυρῆνα ὅστις δημιουργεῖ τοὺς ἰσχυροὺς : τὴν Σ τ α θ ε ρ ό τ η τ α τὴν εἶχε ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ Τρικουπὴς καὶ αὕτη δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο ἡ βᾶσις τοῦ χαρακτήρος του ἡ ἀρχικὴ πηγὴ τῆς ψυχολογίας του ὁλοκλήρου· ἡ ἐξήγησις καὶ ἡ λογικὴ προέλευσις τῶν πράξεων, τῶν εὐεργετημάτων καθὼς καὶ τῶν σφαλμάτων του.

Ὁ Νίτσε ὅστις κατέταξε τὸν Βίσμ-μάρκ ὡς τὸν τελευταῖον τῶν ἰσχυρῶν τῶν ἀρχόντων τοὺς ποίους ὀνειρεύετο δὲν θὰ ἐδίσταζε ἴσως νὰ δεχθῆ ὀλίγον εἰς τὸ Πάνθεόν του τὸν Τρικουπὴν. Ἦτο καὶ αὐτὸς ἐπὶ τέλους κυρίαρχος γεννημένος διὰ νὰ δεσποζῆ καὶ νὰ ἐπιβάλλεται ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀγέλης, εἶχε καὶ αὐτὸς τὴν χειρὰ σπιθαρὰν ὅπως ὁδηγῆ τὰ ἀνθρώπινα κύματα εἰς τὴν κοίτην τὴν ὅποιαν ἡ θέλησίς του ἐχάρασσε καὶ προδιέγραψε.

Ὁ ἐγκέφαλός του ἔλαθε ἓνα λὸν ὀλόκληρον—καὶ ἀτίθασσον ὅσον οὐδεὶς—καὶ ἀπειτύπως ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἴχνη του, —ἡ χεὶρ του ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ λευκοῦ βιβλίου ἐνὸς ἔθνους τὸ ὄνομά του μὲ γράμματα τὰ ὅποια καὶ σήμερον ἀκόμη μοὶ φαίνονται ἀνεξίτηλα καὶ τὸ ἔγραψε μὲ ἀνακνήσεις εὐκρέστους καὶ μὲ ἀνακνήσεις δυσκρέστους εἰς τρόπον ὥστε οἱ χαρακτήρες νὰ μένουν φλογεροὶ καὶ φωτεινοὶ ὡς ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐχάρασσε ὁ ἥρωας τοῦ Χάινε εἰς τὰς ἀπειρίας τοῦ στερεώματος ἐμβαπτίζων ὡς γραφίδι τὸν κορμὸν ἀρυγῆ ἐντὸς κρατήρος ἡφαιστείου...

Ἐπιθέτω ὅτι ἡ μεγαλητέρα ἀποθέωσις ἐνὸς πολιτικοῦ ἀνδρὸς εἶνε νὰ μὴ τὸν ἀγαπᾶ κανεὶς καὶ νὰ τὸν σέβωνται ὅλοι. Ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος μόνον ὁ Τρικουπὴς νομίζω εἶχε τὴν ὑπεροχὴν αὐτὴν.

N. Ἐπισκοπόπουλος

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΔΙΑ ΝΕΥΡΟΣΠΑΣΤΑ

ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΥΠΟ Ν. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΥ

Διὰ τὴν Διδασκαλίαν Λασκαρίδου

[Εἰς τὴν γωνίαν δάσους παρὰ τὴν ὄχθην ποταμοῦ. Λυκόφως]

Η ΓΙΤΕΑ. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὅσοι διέρχονται ἀπὸ τῆς γεννήσεως μου ἔχουν τοὺς ὀφθαλμοὺς βρεγμένους ἀπὸ δάκρυα. Μήπως τὸ ρεῦμα σου τρέφεται ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ δάκρυα ποταμῆ μου;

Η ΚΑΚΤΟΣ. Ναί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι περνοῦν μὲ ὀφθαλμοὺς ὕγρους.

Ο ΠΟΤΑΜΟΣ. Ὅχι τὸ ρεῦμα μου δὲν εἶνε ἀπὸ δάκρυα. Εἶμαι τὸ ὕδωρ τὸ πολύμορφον τὸ ἐξατμιζόμενον εἰς ἀτμοὺς καὶ συμπυκνούμενον εἰς νέφη καὶ ἐκρηγνόμενον εἰς καταγίδας καὶ ὄγκουιν χειμάρρους διὰ νὰ ἐλευθερωθῆ πάλιν εἰς ἀτμὸν εἰς κύκλον αἰώνιον. Εἶμαι τὸ ὕδωρ τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς γῆς ἀνέρχεται πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς εἰς παύσιον ἀένναον.

Η ΓΙΤΕΑ. Εἶδομεν τόσους δυστυχισμένους ἀθρώπους νὰ περνοῦν ἀπ' ἐδῶ καὶ τόσους ὀφθαλμοὺς ὕγρους, ὥστε ἐνομίσαμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ὅλη ἡ κλαίουσα θὰ ἠδύνατο νὰ φουσκῶνῃ πολλὰ ρεῦματα σὰν τὰ ἰδικὰ σου. Μήπως εἶνε ἀπάτη ἰδικὴ μου; Μοὺ φαίνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποῦ περνοῦν δυστυχεῖς.

Η ΚΑΚΤΟΣ. Ὅχι καὶ ἐγὼ βλέπω τὸ ἴδιον. Δὲν εἶδα ἀκόμη κανένα διαβάτην ὅστις νὰ μὴ φέρῃ δύο ρυτίδας εἰς τὸ μέτωπον.

Η ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ. Ἐγεννήθηκα τὴν αὐγὴν καὶ εἶδα τὸ φῶς καὶ τὸ εἶδα τὸ φῶς στὰ μάτια μιᾶς γυναίκας, τὰ ὅποια ἔρρεον, ἀλλὰ ἐνόμισα ὅτι εἶνε φυσικόν. Πῶς λοιπὸν τὰ μάτια ὄλων τῶν ἀνθρώπων δὲν κλαίουσιν αἰώνια;

ΕΝΑ ΠΤΗΝΟΝ ΠΟΥ ΠΕΡΝΑ. Μὴν μιλήτε δυνατά. Ἐκεῖ κάτω εἶνε μία πόλις ἢ ὅποια ἔχασε τὸν στρατόν της καὶ ἡ ὅποια πενήτει. Εἰς ὄλων τῶν κατοίκων τὰ μέτωπα ὁ πόνος ἐπικάθηται τὸσον βασιλεὺς ὅσον δὲν εἶνε ὁ ἀστὸς ἐπάνω εἰς ἐκεῖνο τὸ βουνό.

ΕΝΑ ΡΟΔΟΝ. Φαίνεται ὅτι εἶνε σήμερον ἡμέρα λύπης. Ἡ λύπη θὰ ἀνθῆξῃ ὅπως καὶ ἐγὼ ἐπὶ μιᾶν ἡμέραν εἰς τὸν κόσμον.

ΕΝΑΣ ΚΟΡΑΚΑΣ [ὅστις πτερυγίζει χαμηλὰ ἄνωθεν τῆς ἰτέας]. Ὅχι μικρόν μου ῥόδον, εἶνε φάνεται ἓνα φυτὸν αἰώνιον ἢ λύπη. Εἶμαι διακοσιῶν ἔτων καὶ ὄν εἶδα ἐνώσω πτερυγίζω παρὰ μορφῆς ὠχρᾶς καὶ μορφᾶς πονεμένης. Δὲν μοῦ εἶνε δυνατόν νὰ μετρήσω τὰς μορφᾶς τὰς ὠχρᾶς καὶ τὰς μορφᾶς τὰς πονεμένας. Εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν κατὰ τὰ μεγάλα μας συμπόσια ἐτρομάξαμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν τὴν ὅποιαν εἶχε διακόψει ὁ θάνατος ἐπάνω εἰς τὰ πρόσωπα τῶν φονευμένων.

Ἦσαν παυτοῦ μάτια φουσκωμένα καὶ ὅταν ἐτρώγαμεν τὸν βολθὸν εὐρίσκαμεν ὀπίσω ἔτοιμα δάκρυα τὰ ὅποια ὄν εἶχαν προφθάσει νὰ χυθῶν. Ὅχι, φάνεται ὅτι ἡ λύπη εἶνε κατὰρα τὴν ὅποιαν ἔλαβε πρὸ πολλοῦ ἢ ἀνθρωπότης.

Η ΚΟΡΥΦΗ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ [ἀπὸ ἐπάνω]. Αἰώνιος. Ἀπὸ ἐδῶ ἐπάνω, εἰς τὸ μακρόν μου ὄνειρον τῶν αἰῶνων βλέπω εἰς τὰς γενεάς τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας τὴν αὐτὴν σφραγίδα τοῦ πόνου. Ἐκεῖ κάτω εἰς τοὺς πρόποδάς μου μία πόλις ἀπλοῦτο πρὸ ὀκτακοσίων ἔτων. Καὶ πολλὰς ἐκατονταετηρίδας πρότερον ἀκόμη εἰς τὰ ἴδια ἐρείπια τὰ μαυρισμένα τότε ἄλλαι φυλαὶ εἶχον κτίσει τὰς οἰκίας των. Καὶ ἀπωτέρω ἀκόμη εἰς τὴν νεότητα τοῦ τελευταίου μου φλοιοῦ, ἔκρυντε τὸ σπῆλαιον ἐκείνο τοὺς πρώτους ἀνθρώπους τοὺς ὀρηκτικούς καὶ γυμνοὺς, οἱ ὅποιοι ἔχυναν αἷματα. Καὶ πάντοτε ἀπὸ τὰ σπῆλαια ὅπως ἀπὸ τὰς σκηναῖς ὅπως ἀπὸ τὰς οἰκίας, ὅπως τότε ἐκεῖ κάτω μακρύτερον ἀκόμη ἀπὸ τὰ ἐργαστάσια ἢ αὐτὴ κραυγὴ τοῦ πόνου ἐξέρχεται καὶ τὰ αὐτὰ στυγνὰ πρόσωπα φαίνονται καὶ ἡ αὐτὴ ρυτίς αὐλακῶνει τὰ μέτωπα. Ὅταν ὄν ἀκούω πόνους γεννήσεως ἀκούω κοπιτοὺς θανάτου, ἀγῶνας, προσπαθείας ὀδυνῆρας, ἓνα δάκρυ καὶ μίαν σταγόνα αἵματος τὰ ὅποια ἐξέρχονται ἀπ' ὅλα τὰ ὄντα τυλιγμένα εἰς μίαν κραυγὴν πόνου. Εἶδα μέτωπα ἀναριθμητὰ τὰ ὅποια ἐστεφάνωσε ὁ θάνατος καὶ ὅλα τὰ μέτωπα αὐτὰ μόνον ὁ θάνατος τὰ ἐλύτρωσε ἀπὸ τὸ φορτίον τῆς λύπης. Ἄν ὅλον τὸ ποσὸν τῆς θλίψεως τῆς ἐξερχομένης ἀπὸ τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου ἐπεκλήθητο εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ ἥλιος θὰ εἶχε σκοτισθῆ πρὸ πολλοῦ.

Η ΑΚΤΙΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ [θνήσκουσα]. Ναι, σήμερον ὅπως καὶ κάθε ἡμέραν αἱ περισσότεραι καὶ αἱ μᾶλλον τρελλαὶ μου ἀντανάκλασεις ἐπικίζαν διὰ μέσου δακρῶν. Εἴτε ὁ ἔρωσ, εἴτε ἡ ζήλοτυπία, εἴτε ὁ πόνος, εἴτε ἡ λύπη, εἴτε ἡ λύσσα, εἴτε ἡ δυστυχία εἰδοῦσαν τὴν αἰτίαν, πάντοτε τὰ δάκρυα ἔρρεον καὶ πάντοτε εἰς τὴν οἰοδὸν μου ἀπήντων ὀφθαλμοὺς ὕγρους, οἱ ὅποιοι μοῦ ἔθλων καὶ μοῦ ἐξησθένουν τὰς ἀκτίνας. Φάνεται ὅτι ὁ πόνος εἶνε αἰώνιος.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι κατὰ τὴν γέννησίν μου εἶδα ὄντα ὑποφέροντα καὶ ἐφώτισαν αἱ νέαι μου ἀκτίνες μέτωπα συσπασμένα ἀπὸ λύπην. Ὅταν τὸ πρῶτον ἀνέρχομαι ἀπὸ τὴν θάλασσαν, αἱ πόλεις ἀφίνουν ἀκόμη ὀλολυγμούς ἀπελπισίας βλέπου, ὄνειρα ἀγῶνας καὶ ἐλέγχων. Καὶ ὅταν ἀποσύρομαι τὸ ἐσπέρας, ἀκόμη ἀκούω ἐπὶ πολὺ συρομένην εἰς τὰ βάθη τοῦ ἀπείρου τὴν ἠχὴ τῶν κοπιτῶν καὶ μοῦ φάνεται ὅτι αἱ ἀκτίνες μοῦ εἶνε ὕγραὶ καὶ μετὰ παρακοιλοῦσθαι ὄλον τὸ λυπηρὸν μοιρολόγι τῆς ἀνθρωπίνης μυρμηκίας τῆς ναυαγούσης καθημερινῶς εἰς συντρίμματα.

Η ΓΤΕΑ. Ἄλλὰ διατί τάχα τὸ αἰώνιον αὐτὸ πένθος εἰς τὴν ψυχὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὅλης;

ΤΟ ΡΟΔΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΠΤΗΝΟΝ ΚΑΙ Ο ΚΟΡΑΞ ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΚΤΙΣ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ.— Ἄς ἔλθῃ λοιπὸν ἄνωθεν ἢ κάτω ἢ ἀπάντησις. Διατί τάχα τὰ δάκρυα νὰ ρέουν ἀπὸ τὴν αὐγὴν τῆς ἀνθρωπότητος;

[Σιγὴ ἀγωνιώδης. Ὡς μία προσευχὴ ἀνέρχεται πρὸς τὰ ἄνω τῆς διφώσης φύσεως ἢ ἐσώτης. Πλατεία καὶ ἀρμονικὴ, γεμάτη ἀπὸ αἶνους φθάνει ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ τὰ ἔμφυχα ἢ μεγάλη ἀπορία. Καὶ αἶφνης ὁ ἥλιος λάμπει χαριέστερος. Ἐνας μικρὸς δημιουργὸς πλανᾶται ὡς παιδίον πτερωτὸν εἰς τοὺς αἰθέρας].

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ.— Ἡ παγκοσμία συνείδησις θέλει νὰ εἰσακούσῃ τὰς εὐχὰς σας. Διὰ μίαν φορὰν θὰ ἀκουσθῆ ἀπὸ τῆς φύσεως τὰ ὅσα τὸ μυστήριον τῶν ἀνεξερευνητῶν. Ὅχι, χωρὶς αἰτίαν... Τὰ δάκρυα εἶνε τὸ μέγα δῶρον, τὸ δῶρον μετὰ τὸ ὅποιον ἢ μεγάλη μαρμμένη ἐπρόκεισε τὴν κοιτίδα τοῦ ἀνθρώπου ὡς πλάσματος προνομιοῦχο, ἢ σφραγὶς ἢ μόνη τῆς ὑπεροχῆς του ἐπὶ τοῦ κόσμου ὅλου. Καὶ αὐτὰ τὰ δάκρυα καὶ ὁ πατήρ των ὁ πόνος εἶνε ἡ διηνεκῆς ἐκκαθάρισις τῶν μορίων τῆς ἀτελείας, μία διηνεκῆς ἀπόλεια θνητότητας, μία ἀπελευθέρωσις τῆς γῆνινης ἀχλύος.

Ἄν βλέπετε ὅτι ἡ ποσότης ὅλη τῶν δακρῶν χάνεται ἀπ' αἰῶνων καὶ χάνεται χωρὶς νὰ ἀναγεννηθῆ φυλαχθῆτε νὰ τὸ πιστεῦσατε. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἢ ἀνθρωπότης ἀποταμιεύει θησαυροὺς λύπης, μεγάλα κεφάλαια πόνου, ποσότητος δυναμένας νὰ ἐξαγνίσουν γενεάς. Ἐκ τῶν μορίων τῶν τῶσων δακρῶν μία κλίμαξ σχηματίζεται μετὰ ἰδεώδεις βαθμίδας καὶ σιγὰ σιγὰ ἐφόσον ἢ ἀνθρωπότης κλιθεῖ περισσότερον ἢ κλίμαξ προχωρεῖ γιγαντιαίως. Προχωρεῖ καὶ θὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα εἰς τὸν αἰώνιον προορισμόν....

Η ΓΤΕΑ. Ἄλλὰ ποῦ λοιπὸν;

Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ. Σοῦτ! πρόκειται νὰ προσεγγισθῆ ὁ Θεός. Πρόκειται νὰ χυθῆ εἰς δάκρυα νὰ πέσῃ εἰς πόνον νὰ ἐξατμισθῆ εἰς λύπην καὶ τὸ ὕστατον λείψανον τῆς ὕλης καὶ νὰ πτερυγίσῃ τὸ πλάσμα ἐν ἀπελευθέρωσει καὶ νὰ συνενωθῆ μετὰ τὴν πρώτην οὐσίαν μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ παντός, μετὰ τὴν κεντρικὴν σφαιρὰν τοῦ φωτός εἰς τὰ στέρνα τοῦ Θεοῦ.

Ο ΗΛΙΟΣ. Νὰ ἐναθῆ μετὰ τὸν Θεόν;

Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ. Ναι νὰ εὐρῆ τὸν Θεόν ὀδηγούμενος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς λύπης, καὶ τῆς ὀδύνης, νὰ ἐπανεύρῃ τὸν Θεόν νὰ τελῆσῃ νικητῆς τὸν κύκλον τῆς δοκιμασίας, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν μεγάλον λιμένα ἐξ οὗ ὠρμήθη. Καὶ γοιυπετήσατε πρὸ τῆς σοφίας αὐτῆς τῆς ἀνεξερευνητοῦ τῶν βουλῶν τοῦ Αἰωνίου....

[Τὰ φύλλα τῶν ἀνθέων ἀνοίγονται ὡς ἐν λατρείᾳ καὶ κλίνουσι αἱ κορυφαὶ τῶν κυπαρίσσων καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν ὅλην μία συγκέντρωσις ἀπειρος ὡς λατρεία διαχύνεται.

Ἐπειτα αἶφνης μία φοικίλασις διατρέχει παντοῦ.

Δειλὸν ἐγείρεται μετὰ τὰ πέταλα ἡμίκλειστα τὸ μικρὸν ῥόδον].

ΤΟ ΜΙΚΡΟΝ ΡΟΔΟΝ. [δειλῶς]. Ἄλλὰ διατί, διατί τάχα ὁ κύκλος αὐτός, ὅλη ἡ ὁδὸς τῆς ὀδύνης, ὅλον τὸ ταξιδίον αὐτό....

Η ΠΤΕΑ. *Ω! ναί διατί ἡ ὀδυνηρὰ αὐτὴ πορεία διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ κανεὶς εἰς τὴν πρώτην αὐγὴν.

ΤΟ ΠΤΗΝΟΝ, Ο ΠΟΤΑΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΟΡΟΣ. *Ω! ναί διατί τὰ πλάσματα δὲν ἐρρίφθησαν εὐθὺς πρὸς τὴν εὐτυχίαν.

Ο ΗΛΙΟΣ. Ναί διατί ἡ προσπάθεια αὐτὴ ἢ ἀπαραίτητος καὶ ὁ πόνος διὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς χαρᾶς.

[Ὁ μικρὸς δημιουργὸς μένει ἄφωνος. Διὰ μίαν στιγμὴν σιγὴ ἀγωνιώδης, μετὰ τὴν ὁποίαν τὸ πτερωτὸν παιδίον ἐγείρει τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω].

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ. Διατί;... Ὁ κύκλος αὐτὸς τῆς ὑπάρξεως τελεῖται ἐν ὀδύνῃ. Διατί, Θεέ μου, ὦ ναί διατί;

Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ, Η ΜΙΑ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, Η ΕΝΟΤΗΣ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣ ΑΦΥΨΙΝΙΖΟΜΕΝΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΙΩΝΙΟΝ ΛΗΘΑΡΓΟΝ.— *Ω! διατί τῶνόντι διατί ὁ κύκλος τῆς ἀνθρωπότητος τελεῖται ἐν τῇ ὀδύνῃ;

[Μία ἀγωνία, ὡσεὶ πέντε λεπτῶν ἐπικρατεῖ ὅλων τῶν κόσμων. Διὰ μίαν στιγμὴν ἡ παγκόσμιος ἀρμονία, ἡ ρυθμίζουσα τῶν πλανητῶν τοὺς ἔρωτας καὶ τὰς ἐλλείψεις συνταράσσεται.

*Ἐπειτα ἕνας μεγάλος καγχασμὸς ἄπειρος γιγαντιαῖος ἐξερχόμενος ἐξ ὅλου τοῦ Ὑπαρκτοῦ ἀντηχεῖ ἐκεῖθεν τῶν κόσμων εἰς τὰ ὄρια τῆς ὕλης εἰς ὅλον τὸν κύκλον τοῦ Ἄπειρου.

Ὁ καγχασμὸς ἐξακολουθεῖ ἄπειρος, γιγάντιος καλύπτων τὰ πάντα καὶ σβύνεται βραδέως καὶ κατ' ὀλίγον εἰς μίαν φοικίασιν ὅλων τῶν ἀτόμων τοῦ σύμπαντος. Καὶ σβύνεται καὶ θνήσκει καὶ ἐξαφανίζεται τέλειον καὶ δὲν ἀκούει τις πλέον παρὰ ἀνερχόμενον δειλὸν καὶ πάλιν αἰώνιον, ἐπίμονον καὶ νικητὴν τὸν κλαυθμὸν τικτουσῶν καὶ τικτομένων].

N. Ἐπιδοκοπόπουλος

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΡΓΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ— ΟΙ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΜΕΝΕΣ ★ ΥΠΟ ΓΙΑΝ- ΝΗ ΚΑΜΠΥΣΗ.

Στὸ καφενεῖο τῆς «Στεφανίας» στὴ διασταύρωσιν τῶν δρόμων Θηρεσίας καὶ Ἀμαλίας, ἕνα κι' αὐτὸ, μαζὶ μὲ τὴν «Μινέρθα» τὴν «Elite» καὶ δυὸ τρία ἄλλα, κέντρο τῶν καλλιτεχνῶν καὶ τῶν φιλοδοξούντων νὰ ζ ε τ σ ε σ ι ο ν ἱ ζ ο υ ν, ἔβλεπα ταχτικὰ ἀπὸ τίς 2 ὡς τίς 3 τάπο-
μεσήμερο μιὰ περιεργότατη μορφή, ποὺ μᾶς εἶχε κινήσει ὅλων τὸ ἐνδιαφέρον, σὲ μιὰ ὠρισμένη θέσιν νὰ κάθεται. Ἔβλεπα μιὰ κόρη ὄχι μεγα-
λῆτερη ἀπὸ 20 χρονῶν μὲ κατὰμαυρα μαλλιά κομμμένα, μὲ κατὰμαυρα
ματογιούλια, μὲνα πελώριο σκυλλί, μὲ τσιγαρέτο διαρκῶς στὸ στόμα καὶ
μὲ μιὰ βιτσούλα στὰ χέρια. Ἐργάζονταν συνήθως ὀλομόναχη, σπανιότερα
μὲ μιὰν ἄλλη κοντούλα, ξανθούλα, λιγνούλα, δειλὴ συντροφισμένη κ'
ἔπινε καφὲ βιενέζικο. Δὲ μιλοῦσε μὲ κανένα κι' ἀλήθεια τὸ φέρισμά της,
μοναδικὸ πρᾶμα γιὰ τὸ Μόναχο, ἔδιωχνε τὸν ἀδιάκριτο ἢ τὸν περίεργο
ποὺ θὰν τὴν ἀνησυχοῦσε. Καὶ μᾶς εἶχε κινήσει ὅλων τὸ ἐνδιαφέρον.
Κανεὶς δὲν εἴξερε, οὔτε μποροῦσε νὰ μάθει ποιά εἴταν καὶ τί εἴταν. Ὁ

Φρίτς, ὅπως λένε τὸν κέλνερη στὰ βιενέζικα καφενεῖα, δὲν εἴξερε τί-
ποτις. Κάποτε, μᾶς ἔλεγε, τὴν εἶχε δεῖ νὰ σκιτσάρει ἕναν προφέσορα,
ὅταν διαβάζοντας τίς «Τελευταῖες εἰδήσεις τοῦ Μονάχου» τοῦ ζήτησε
ξάφνου τὸ S ἀπὸ τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸ λεξικὸ τοῦ Μπορχάου, ὑπέθετε
πῶς θὰ εἴταν ζωγράφισα. Τίποτες ἄλλο.

Μιά μέρα μοῦ εἶχε γεννηθεῖ ὁ πόθος νὰ ἰδῶ τὸν αὐτοκράτορα Κάρολο
τὸν Ε' τοῦ Τιτιανοῦ στὴν παλαιὰ πινακοθήκη. Ἐπῆγα λοιπὸν κατ' εὐ-
θειαν στὴν 9η αἴθουσα, ρίχνοντας ματιὰς στὶς ἀγαπημένες μου εἰκόνες
τῶν ἄλλων αἰθουσῶν, σὰν νὰν τοὺς ἔλεγα: Ὑστερα θὰ σὰς ἀπολάβω καὶ
σὰς. Ἐκεῖ μπρὸς ἀπὸ τὴν εἰκόνα, μιὰ Staffelei εἴταν στημένη καὶ μιὰ
κυρία ἀντίγραφε τὸ Βεζζάλιο τοῦ Τιντορέττου, ποὺ εἴταν στημένος δίπλα
στὸν Κάρολο τὸν Ε'. Θυμωμένος κἄπως ποὺ μοῦ ἐκίθονταν στὴ μέση
ἢ ἀπόλαψή μου καὶ γυρίζοντας νὰ θρῶ τὴν κατάλληλη θέσιν ποῦ νὰ μὴ
μοῦ κρύβεται καθόλου, παρατήρησα τὴν κυρία ποῦ ἀντίγραφε. Ἔβλεπα μιὰ
ἐκτάκτως ἐκφραστικὴ φυσιογνωμία, συμπαθέστατη, μ' ὀλόμαυρα ρούχα,
σὰν νὰ εἶχε πένθος, μὲ κομμένα μαλλιά, μὲ κάποια ὠχρότητα, μὲνα λε-
πτότατο διάγραμμα ἀπάνου ἀπὸ τὰ χεῖλια τῆς σὰ χαμόγελο. Ἀλήθεια
ἄξαφνα μιὰ γλυκεῖα πνοὴ ἐπέρασε τὸ κορμί μου. Καὶ νὰ μὴν τόμολογῆ-
σω; Ἀρχισα νὰ προσέχω πλέον αὐτὴ περισσότερο ἀπὸ τὸν Κάρολον τὸν
Ε'. Ἦθελα νὰν τῆς μιλήσω, νὰ γνωριστώ. Τὸ πρᾶγμα στὸ Μόναχο εἶνε
εὐκολώτατο. Οἱ νέοι ἀνεξάρτητα φύλου, εὐκολώτατα πιάνουν φίλια. Μι-
λοῦν καὶ συσταίνονται μεταξὺ τους, χωρὶς καμιά διατύπωση. Μὲ τὸ
πρόσχημα μιᾶς ἐρώτησης πολλὰς φορὲς ὑπολογίζεις ἀλόκληρη κουβέντα
καὶ ζῶν. Καὶ τῆς μίλησα. Μὲ ὕφος γελαστό, ὅπως συνειθίζεται στὸ Μό-
ναχο, τῆς εἶπα:

— Καθόλου δὲ λυποῦμαι, δεσποινίς, ποὺ μὲμποδίσατε μὲ τὴ Staffe-
lei σας νὰπολάβω τὸ ἀριστούργημα τοῦ Τίτζιαν, ἂν κι' ἦρθα ἐπίτηδες
γι' αὐτό.

Περλιμένα ἕνα: γιατί, κύριε; ἢ ἄλλην ἐρώτησιν σχετικὴ ὅπωςδὴποτε,
συνοδευμένη μὲ χαμόγελο. Ἄλλ' αὐτὴ οὔτε νὰ μὲ ἰδεῖ καταδέχτηκε.
Ἀπόρησα προπάντων γιατί τὰ γερμανικά μου εἴταν ξενικά κι' αὐτὸ
εἶναι ἕνας παραπάνου λόγος νὰ μὲ πρόσεχε. Ἐκάθησα κ' ἐγὼ στὸ ντι-
θάκι κι' ἀπολάβαινα διαδοχικῶς τὰ διάφορα ἄλλα ἀριστουργήματα τοῦ
Τιτιανοῦ κ' ἐκείνη. Καὶ καθόλου δὲν ἔδειξε πῶς μὲ ἀντελήφτηκε. Καὶ
πεῖσμα γιὰ τὸ ἀσυνηθιστο καὶ μέσα μου—τί περίεργες ψυχολογικὲς
ἀδυναμίες—σὰν νὰν τὴν περιφρονούσα ποὺ δὲ θέλησε νὰ σχετιστεῖ μὲνα
μελαχρονῖο, μὲνα μαυρομάλλη, σὰν κέμένα, ὅπου ἄλλη ἴσως mit mir
renommiieren würde! Τὴν παρακολουθοῦσα ἀπὸ τότες στὴν ἀντιγρα-
φή της. Σπουδαῖα πράγματα δὲν ἔκανε. Φυσικά θὰ εἴταν ἀκόμη μαθή-
τρια, μὲ πάντα τὸ ταλέντο της δὲν εἴταν μεγάλο. Μὰ εἴταν τόσο θελ-
κτικὴ, τόσο συμπαθητικὴ. Καὶ μιὰ μέρα ποῦ τὴν ἀποθαύμαζα πιά, ἴσως
λίγο κίρωτευμένος, σκέφτηκα λογικά: Αὐτὴ θὰ εἶναι σὲ κάπια παν-
σιόνα, νὰν τὴν παρακολουθῆσω λοιπὸν νὰ ἰδῶ σὲ ποῖαν κ' ὕστερα νὰ
πᾶω κὲγὼ στὴν ἴδια νὰ τρώγω. Καὶ τῷκαμα. Στὸ δρόμο Σέλλινγκ πέρα,
κοντὰ στὸ βορεινὸ νεκροταφεῖο, εἴταν ἡ πανσιόνα τῆς δεσποινίδος Ἐκ-

καρτ, πού εκείνη έχωθη τὴν ὥρα τοῦ φαγιοῦ. Τὴν ἴδια μέρα, λίγο μετὰ τις δύο ὥρες, ἀνέβηκα τὰ τρία πατώματα καὶ χτύπησα τὴν πόρτα. Μιὰ δούλα μᾶνοιξε καὶ με ρώτησε τίθελα. Ζήτησα τὴν δεσποινίδα Έκκαρτ. Μοῦ εἶπε νὰ περιμένω ἐκεῖ μιὰ στιγμή καὶ σὲ λίγο φάνηκε με τὴν Έκκαρτ. Εἶταν ὡς 40 χρονῶν γυναῖκα κακοφτιασμένη ἀλλὰ ὄχι ἄσχημη. Μάλιστα τὰ παρὰ πιά μαλλιά της, κᾶπιες ἄσπρες λουρίδες της πήγαιναν ἀρκετὰ καλά. Με κοίταξε κάμποσο καὶ μοῦ λέγει :

— Έμπάτε, κύριε.

Μοῦ ἔδειξε σένα σαλιωνάκι καλλιτεχνικώτατα ἐπιπλορισμένο, με ὠραιότερες γάστρες καὶ λουλούδια καὶ μένα σπινοῦρι, πού κελαηδοῦσε γλυκύτατα. Ὅταν μπαίναμε ἕνας πελώριος σκύλος γρύλλιξε κ' ὕστερα κουβαργιάστηκε κοντὰ στὴ θερμάστρα. Καὶ τότες με ρώτησε τί ἤθελα.

— Έρχομαι, της εἶπα ψέματα, ἀπὸ τὴ Δρέτση. Δὲν εἶναι μιὰ εδομάδα πού ἤρθα. Ζητοῦσα πανσιόνα κι ἀνέβηκα ἐδῶ, γιατί εἶδα κάτου στὴν ξώπορτα τὴν ἀντρέσσα σας. Δὲν ὑπάρχει καὶ γιὰ μένα καμμιά θέση στὸ τραπέζι σας ;

— Λυπούμαι, μοῦ εἶπε, πού δὲ μπορῶ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω. Έδῶ μόνο γυναῖκες εἶμαστε.

— Μὰ σᾶς παρακαλῶ... ἐξακολούθησα ἐγὼ με κάποια ἐπιμονή.

— Εἶσατε ξένος, δὲν εἶναι ἀλήθεια ; Πούθε εἶσατε ;

— Έλληνας.

— Ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Καλὰ τὸ κατάλαβα. Στὴν ἀρχὴ σᾶς ὑπέθεσα Ἰταλὸ. Λυπούμαι, κύριε, μὰ εἶναι ἀδύνατο. Τὰ κορίτσια δὲν τὸ θέλουν αὐτό. Θὰ μοῦ ἔφρουγαν ὅλα. Ἦρθαν ἐδῶ ὅλα μ' αὐτὴ τὴ συμφωνία, νὰ μὴ ἔρθῃ ποτές ἄντρας. Κι' αὐτό, ξέρετε, πού εἶσατε ἐδῶ αὐτὴ τὴ στιγμή, ἂν τὸ εἶδεραν θάγαναχτοῦσαν. Λυπούμαι, δὲν ξέρετε πὼς λυπούμαι.

— Με συγχωρεῖτε, της εἶπα, ἐνῶ μέσα μου γεννιόταν μεγαλῆτερος πόθος νὰ γνωρίσω ἕνα τόσο παράξενο ἐνδοκίτημα στὸ Μόναχο, δὲν θέλω νὰ σᾶς στενοχωρήσω καθόλου. Μὲ μοῦ κάμνει πολλὴν ἐντύπωση ἡ καθαριότητα τοῦ σπιτιοῦ σας κ' ἡ ἐξαιρετικὴ σας καλωσύνη. Πόσο θὰ ἤθελα νὰ ἔρχομαι σὲ σᾶς...

Έκείνη τὴν ὥρα χωρίς νὰ χτυπήσῃ προτῆτερα τὴν πόρτα, σφυρίζοντας, με τὴ βίτσα στὸ χέρι καὶ φωνάζοντας τὴν ἑλληνικὴ λέξη : Φύλαξ ! Φύλαξ ! ἀνοίγει καὶ μπαίνει ἄξαφνα ἡ περιεργότατη μορφή τοῦ Καφε-Στεφάνιε, ζητώντας τὸ σκύλο της. Ἄμα με εἶδε μέσα, κάνει ἕνα : Φοῦ ἀποδοκιμαστικὸ καὶ χάνεται με ὄρμη ἐνῶ ὁ σκύλος της γριλλίζοντας τὴν ἀκολούθησε. Εἶταν λοιπὸν κι' αὐτὴ ἐδῶ ; Καὶ τώρα πού τὴν εἶδα χωρίς ματογυιᾶλια μαῦρα, θαύμασα ἀληθινὰ τὰ φλογερὰ ἐκείνα μαῦρα μάτια, πού με τόσο ἐπιμο-ἢ τᾶκρυβε ἐκείνη στὸ δρόμο καὶ στὸ καφενεῖο. Εἶταν ἡ ὥρα πού θὰ ἐπήγαυε ἐκεῖ, βέβαια. Καὶ μένα ὄχι πλέον ἐπιθυμία, ἀλλὰ πάθος κατάντησε νὰ γνωρίσω τὸν κόσμο της Έκκαρτ. Ἡ φτωχὴ αὐτὴ, ἄμα εἶδε τὸ ἄξαφνο τοῦτο, στενοχωρήθηκε φυσικὰ, μὰ συνῆρθε ἀμέσως καὶ μοῦ λέγει.

— Ὅχιχοιμε νεῦρα πάλι. Καὶ σὲ λίγο : Ἐ, μὰ δὲν ὑποφέρεται κι' αὐτὴ ἡ κατάστασις, ὁ καθέννας ἔχει καὶ τις σχέσεις του. Μὴν ἀνησυχεῖτε, κύριε.

Τὸ αἰνιγματικὸ τοῦ λόγου της δὲν τὸ αἰστάνθηκε ἡ Έκκαρτ. Σὰν νὰ ἐγνώριζα ἐγὼ τί ἔτριχε μοῦ μιλοῦσε. Σὲ λίγο, πράγματι, τὰ ἔπιπλα της ἀιπλανῆς κάμερας πήγαιναν κέρχονταν. Ἐγὼ σηκώθηκα τότες :

— Με συγχωρεῖτε, της εἶπα, πού σᾶς κρατῶ τόσο ὥρα. Λοιπὸν νὰ μὴν ἐλπίζω ;

— Περάστε, σᾶς παρακαλῶ, μοῦ εἶπε, αὔριο λίγο ἀργότερα στὶς 3 1)2—4 καὶ θὰ σᾶς πῶ.

Τὴνε χαιρέτησα κέφυγα. Πῆγα ἀπὸ περιέργεια στὸ καφέ-Στεφάνιε, ὅπου ἡ περιεργότατη μορφή δὲν εἶταν, κι' ὅπου ἀργότερα ἤρθε, ἡρεμότατη πάλι, χωρίς νὰντιλαβαίνεται καθόλου τοὺς γύρο της.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγα στὴς Έκκαρτ. Εἶταν πλέον μονάχη. Τὰ κορίτσια εἶταν σκορπισμένα στὰ μαθήματά τους. Μοῦ ἠγηθήθηκε ἐκείνη πὼς δὲν ἀνέχεται πιά τις παραξενεῖδες τῶν τρελλῶν καὶ με παρακαλοῦσε μάλιστα τώρα, αὔριο νὰ πάγω νὰ κάτσω στὸ τραπέζι. Ὅποια δὲν ἤθελε, ἄς ἔφρευγε. Καὶ μοῦ ὀδηγοῦσε κουθέντες νὰ με κρατεῖ περισσότερο. Εἶχε, λέει, ἐπιθυμία νὰρθῇ στὴν Ἑλλάδα, μὰ περισσότερο νὰ πάει στὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτο. Μοῦ ζήτησε κάρτες ταχυδρομικῆς πού νᾶρχουν διάφορα τοπιᾶ καὶ περίεργα της Ἑλλάδας. Μοῦ μίλησε γι' ἀρχιτεκτονικὴ καὶ μουλεγε πόσο ὁ Λουδοβίκος ὁ Αὐτοκράτορας βασιλεὺς ὅλο τὴν ἀρχαιότητα ἀγαποῦσε καὶ στὸ κλασσικὸ στίλ οἰκοδομοῦσε τὰ διάφορα δημόσια μέγαλα. Τὰ προπύλαια, ἡ γλυπτοθήκη, ἡ ζετσεσιὸν-ἕκθεση, ὅλα τὰ ἑλληνικὰ στίλ, τὸ δωρικὸ, τὸ ἰωνικὸ, τὸ κορινθιακὸ. Ἐγὼ εἶχα κουραστῆ κάπως καὶ τὴν ἀποχαιρέτησα πιά, λέγοντάς της πὼς εἶχα ραντεβού μένα φίλο μου.

Καὶ τὴν ἄλλην μέρα κάθομουν στὸ τραπέζι. Ἐπήγα πρῶτος πρῶτος. Συνήθιζαν νὰ μαζεῦνται τὰ κορίτσια στὴ μιὰ. Ὅποια ἀργοῦσε κῆνα λεφτό, ἔπρεπε νὰ δίνει δέκα φαῖνιγ στὴν Έκκαρτ, πού ἄμα μαζεῦνταν κάμποσα, τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ γλύκισμα ἢ τίποτες ἄλλο. Κάθε-μέρα 5-6 ἀργοῦσαν. Ὅλα τὰ κορίτσια εἶταν 11. Ἡ Έκκαρτ με κράτησε κοντὰ της καὶ δίπλα μου ἐκάθονταν μιὰ ξανθὴ μικροκαμωμένη με τὰ μαλλιά της μισογενομένα. Μοῦ τὴ σύστησε. Ἐλέγονταν Λόρε Δ... Ὑστερα ἄρχισαν νὰ μαζεῦνται καὶ τᾶλλα. Καθένα πού ἔμπαινε, ἐγὼ κατὰ τὴ συνήθεια σηκόνουμι κῆλεγα τὸνομά μου κάνοντάς της μιὰν ὑπόκληση, μὰ κείνο, χωρίς νὰ μοῦ ἀνταποδίνει τὴ σύστασις καὶ τὸ χαιρετισμὸ, θρονιάζοντας μάγανάχτησις. Καὶ στὸ φαγὶ εἶταν πανδαίμονιο. Πρῶτη μιὰ παχουλὴ, κοντὴ ὡς ἐκ της μικρῆς της ἡλικίας ἀκόμα, ἀρχισε τὸ θόρυβο, μόλις μπῆκε. Μιλοῦσαν ὅμως ὅλες Ἑγγλέζικα κ' ἡ Έκκαρτ μαζὶ. Αἰστάνουμι τὴν ἀφορμὴ καὶ τὰ εἶχα χάσει. Δὲ με συγκινοῦσε πλέον, πού εἶχα ἀπέναντί μου τὴν πενηθοροῦσα καλλονὴ της πινακοθήκης, οὔτε τὴν περιεργότατη μορφή τοῦ καφενείου, οὔτε τὴ λιγνούλα, τὴ δειλὴ συντροφισσά της, οὔτε ἄλλες, κάθε μιὰ ἀλοκοτότερη ἀπὸ τὴν ἄλλη, οὔτε μιὰ μισόκοπη χοντρή ἀψηλὴ, πού ἀμέσως, ἄμα ἡ μικρὴ ἀρχισε τὸ θόρυβο, πετάχτηκε κῆλεγε κῆλεγε. Ὅπως ὀποτε δὲ φάγαμε. Καθεμιὰ σηκόνονταν στὴ μέση τοῦ φαγητοῦ κέφυγε. Δὲ μείναμε παρὰ ἐγὼ, ἡ Έκκαρτ κ' ἡ Λόρε. Κι' τότες μοῦ εἶπε ἡ Έκκαρτ

μὲ κάποιον ἐρεθισμό :

— Τὸ βλέπετε καὶ μόνος σας. Θέλετε νὰν τις ἀφήσω νὰ φύγουν ὅλες ;

— Ὅχι, ὄχι, εἶπα. Ἐννοῶ πὼς ἐγὼ δὲν πρέπει νὰ ζανάρθω.

Ὡς τόσο μᾶς ἔφεραν καφέ καὶ μιλούσαμε σιγὰ καὶ ἤσυχα. Τῆς πλέρωσα τὴν ἡμέρα κέτοιμάστηκα νὰ φύγω. Μοῦ εἶπε τὴ λύπη τῆς καὶ πὼς πολὺ πολὺ θὰ ἔχαιρε, ἂν μεβλεπε καθετόσο τὴν ὥρα ποῦ ἐκείνες λείπουν. Δὲν εἶχα κατέβη ὅλη τὴ σκάλα, ποῦ αἰστάνθηκα πὼς κάποιος πίσω μου κατέβαινε. Ἔστριψα, εἶταν ἡ Λόρε. Τὴν καρτέρεσα καὶ τῆς μίλησα. Ἐπήγαινε στοῦ ἀτελιέ τοῦ δασκάλου τῆς στοῦ δρόμο Γεωργίου, κοντὰ στὴν Ἀκαδημία. Κ' ἐγὼ ἐκεῖ κοντὰ κάθουμαι στὴν Ἀδαλμπερτ στράσσε, ἂν ἤθελε, πᾶμε μαζὶ ὡς ἐκεῖ. Καὶ τὸ πρᾶγμα καταστάλαξε στὴ Λόρε. Ἐγίναμε φίλοι· κέρχονταν τακτικά σπῆτι μου καὶ μεπερνε νὰ πᾶμε στοῦ Ἐγγλέζικο περιῶδι ἢ στοῦ Ἰζαρταλ. Κι' ἀπὸ κείνη ἔμαθα πλέον ὅλα τοῦ σπιτιοῦ τῆς Ἐκκαρτ. Ἡ Λόρε εἶχε μανία μὲ τὰ Ἐγγλέζικα. Τυχαίως ἐγνώρισε τὴ μίς Ὀλ ἐκείνη τὴ μισόκοπη ποῦ εἶδα, ἀδερφή τῆς ἄλλης τῆς μικρῆς, τῆς Κλάινεν, ὅπως τὴν πείραζαν, καὶ τὴ σχετίστηκε γιὰ νὰ τελειοποιηθῆ στὰ Ἐγγλέζικα. Ἡ Κλάινε ἐσπούδαζε στοῦ Ὠδεῖο, τί παράξενη Ἀγγλίδα, ἀκούς, οὔτε τὸ Μπέκλιν δὲν εἴξερε: τί μὲνδιαφέρουν ἐμένα, ἔλεγε, οἱ ζωγραφίαι; ἐγὼ ἤρθα νὰ μάθω μουσική· δὲν εἶχε πάει πουθενὰ, πουθενὰ, οὔτε στὶς πινακοθήκες, οὔτε στὴ Σάκ-γαλερι, οὔτε στὶς ἐκθέσεις, πουθενὰ. Κι' ἡ ἀδερφή τῆς ἤρθε μαζὶ τῆς στοῦ Μόναχο, ἄκου κατὰσταση, μὴν τύχει καὶ παραστρατήσῃ ἡ Κλάινε. Κι' αὐτὴ σοῦ λέει, ὕστερα, ἔφερε τίς ἰδέες αὐτές. Κι' αὐτὴ μιλάει ὅλο γιὰ τὴν ἐμαντσιπασσιὸν τῶν γυναικῶν. Κ' ἐκαμε μαζὶ μὲ τὴν ἄλλη τὴ μίς Σμιτ τὴν Ἀμερικανίδα ἄνου κάτου τὸν κόσμο. Ἡ Τριπόλφσκη τουλάχιστο ἡ Ρούσσα ἐρχεται σὲ λογαριασμό, κ' ἐγὼ—ὅλα αὐτὰ μοῦ τᾶλεγε ἡ Λόρε— αὐτὴ συμπαθῶ πολὺ· ἐμένα μὲ πῆραν στὴν ἀρχὴ στοῦ λαιμοῦ τους. Εἶχα ἔρθε τότε ἀπὸ τὸ Ντύσελντορφ· μὲ κατάφεραν κ' ἔκοψα τὰ μαλλιά μου· ἀλήθεια εἶναι μιὰ εὐκολία στοῦ ντύσιμο τὰ κομένα μαλλιά, μὰ εἶναι ὠραιότερο νὰν τᾶχεις· τᾶφηκα νὰ ματαγίνουν πιά τώρα. Λοιπὸν ἔχουν, ποῦ λές, αὐτὲς τίς ἰδέες, νὰ μισοῦν τοὺς ἄντρες· εἶνε ἀμερικάνικες ἰδέες, λέει· ἐγὼ ξέρω ἀπὸ ἐμαντσιπασσιὸν κ' ἀπὸ παιδάκι μονάχη μου ζῶ, ὅλες οἱ Γερμανίδες εἶνε ἐμαντσιπῆρτ, μὰ τίς συχαίνουμαι πιά τίς ἀμερικάνικες ἰδέες τους; ἐγὼ εἶμαι βέρα Πομερανῆ, ἀπὸ τὴν πατρίδα τοῦ Μπίσμαρκ καὶ θέλω νὰ κάμω Γερμανούς, σὰν τὴν ἀδερφή μου. Εἶρεις, κείνη ἡ φροϊλάιν Λάσσην ποῦ φορεῖ μαῦρα, εἶταν ἀρεθωνιασμένη μὲνα γκάιστλιχεν (παπᾶ διαμαρτυρούμενο) στὴν Γκέρα καὶ τώρα τὸν χώρισε μὲ τίς ἰδέες ποῦ τῆς κόλησαν. Φαντάσου κατάσταση. Ἀλήθεια, ἡ φροϊλάιν Ἐκκαρτ σ' ἐρωτεύτηκε. Τὰ μάτια σου, λέει καὶ τὰ μαλλιά σου. Μποροῦσε, ἂν ἤθελες, νὰν τὴ χαλάσει τὴν πανσιόνα τῆς. Μὰ καὶ γιὰ νὰ σὲ μπάσει μέσα ὀηλαθῆ, δὲν εἶταν μικρό. Πὼς τὸ θρίσκεις; Καλλίτερα ὅμως, σὲ γνώρισα ἐγὼ! . . .

Γιάννης Α. Καμπύσης

ΤΟ ΕΡΩΤΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΟΥ ΤΡΥΦΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΦΥΓΔΗΣ

Τὰ τρία τὰδέρφια ἐμέρασαν καὶ πῆραν καθένας χωριστὰ κι' ἀπόνα δρόμο, ὁ πρῶτος τῆς Δουλειᾶς, ὁ ἄλλος τῆς Μοίρας, καὶ τῆς ἀγάπης ὁ στερνὸς πῆρε τὸ δρόμο.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ Τρύφων ὁ στερνὸς ποῦ πῆρα τῆς Ἀγάπης τὸ δρόμο.

Σκορπάει στὴ στράτα ὁ πρῶτος χεροπάλαμα τ' ἀσῆμι καὶ τὸ μάλαμα, καὶ ὁ ἄλλος μαζεύει χεροπάλαμα τ' ἀσῆμι καὶ τὸ μάλαμα, καὶ ὁ Τρύφων ὁ στερνὸς σκορπάει τραγούδια καὶ μαζεύει λουλούδια.

Καὶ κάτω ἀπ τὰ λουλούδια, ὄχιές, δεντρογαλιές μιὰν ἀρμαθιά δένουν φιλιές καὶ τὰ πουλιά ἀπὸ τίς φωλιές τὸ κελαδοῦνε : τὸ πὼς μερώνουν κι οἱ ὄχεντρες σὰν ἀγαποῦνε. Κι ὁ Τρύφων ὁ στερνὸς σκορπάει τραγούδια καὶ μαζεύει λουλούδια.

Κάπου ἀπαντάει τὸ γέρο τοῦ παπούλη ποῦ μεροφάγι μεροδοῦλι ξεφάντωσε ὅλα του τὰ νιάτα καὶ γύριζε ἀπ' τὴν ἴδια στράτα καὶ τοῦ ἀκλουθούσανε πολλοὶ μούλες καὶ μούλοι.

— Ὠρες καλές, τάνιψι μου, ἀμετάνοιωτος νὰ γύρης σὰν καὶ μένα πάλι πίσω.

— Μὲ τὴν εὐχή σου, γέρο· τὴ Χρυσόφρυδη θὰ πάω νὰ πολεμήσω.

— Ὠρες καλές, τάνιψι μου· μὲ ἀνάνιωσες, ποῦ δὲν ντροπιάζεις τὴ γενιά σου.

— Μὲ τὴν εὐχή σου, γέρο, τὴ Χρυσόφρυδη θὰ πάω νὰ ξελογιᾶσω.

Κι ὁ Τρύφων ὁ στερνὸς σκορπάει τραγούδια καὶ μαζεύει λουλούδια.

Κι ἀπ' τὸ ἡλιοστάσι ὡς τὸ ἡλιτρόπι χῶρες περνάει, περνοῦνε τόποι

κι' ἀπ' τὸ ἡλιοτρόπι ὡς τὸ ἡλιοστάσι
προβαίνει δίχως νάποστᾶση,
τὰ στῆθια δὲν τοῦ καίει ἡ ἀλήθεια
καὶ βρῖσκει τᾶσωστο νερὸ,

— ἕναν καιρὸ — στὰ παραμύθια.

Καὶ κάπου μιὰ νυχτιά, κ' ἦταν ἡλιόκριση
τοῦ φεγγαριοῦ, τὴ βρῖσκει
ποῦ τὸν ἀνάμενε ἡ Χρυσόφρουδῆ
στὴν κρουσταλλένια τῆς ἀγάπης βρῦσι,
κι' ὁ νοῦς του δὲν ταραχτή
ποῦ λάμπαν τὰ ξανθὰ τῆς σὰν χρυσόνεμα
στὸ ἔλεφαντένιο ἀδράχτι,
λάμπαν τὰ χρυσομέταξα μαλλιά
κι' οἱ ἐλιόμαυρες λαμπήθρες
— τέτοιες μὲ μέλι σύγκερο μεστῆς
οἱ Ὑβλαῖες κερήθρες!

— : Χαρὰ στὸν Ἐρωτόκριτο, τὸν ἀξιο ἀρχαύλη
ποῦ σέρνει ἀγάπες πίσω του κοπάδια
μὲ τὰ γλυκὰ τραγούδια του καὶ τὸ σουραῦλι
καὶ μὲ τὰ δάσκαντα γλυκὰ του μάτια
ποῦ στοίχημα θὲ νὰ σοῦ βάλλω
ἀν μ' ἀποστάσης στὸ χορὸ μὲ παίρνεις σκλάβο
κι' ἀν σ' ἀποστάσω λάλημα, σὲ παίρνω σκλάβο.

Ἐγὼ εἶμαι ὁ Τρύφων — δόξα μου! ποῦ πῆρα
τὴ Χρυσόφρουδῆ σκλάβο.

I.

ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ

ΥΠΟ ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ἡ ΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ

Εἰς πᾶσαν ἀνασκευὴν ὑλιστικῆς διδασκαλίας, τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας
θελήσεως προβάλλεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Πρὸς πίστωσιν
δὲ τοῦ γεγονότος, τοῦ ἀνεξηγήτου, ὡς λέγουσιν, διὰ τῶν νόμων τῆς ὕλης,
ἀναφέρεται τὸ παράδειγμα μερικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν γίγαντες θελή-
σεως, καὶ ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴν των ὀλόκληρον πρὸς θεραπείαν ἐνὸς σκοποῦ ὑπερ-
τέρου, καὶ ἐπέδωξαν ἐν ἰδανικόν, θυσιάσαντες ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ πάντα.

Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τούτων, τῶν τόσῳ πολυτίμων διὰ τοὺς μεταφυσικούς συ-

ητητάς, νομίζω ὅτι δύναται νὰ καταλεχθῇ καὶ ἡ Κα Αἰκατερίνη Λασκαρίδου.
Δὲν εἰξεύρω ἂν πράγματι ὁ βίος τῆς δὲν ἐξηγεῖται διὰ τῶν νόμων τῆς ὕλης, οὔτε
ἐγγυῶμαι ὅτι οἱ ὀπαδοὶ τῆς κυτταρώδους ψυχῆς δὲν θὰ ἐμειδίωσαν δυσπίστως καὶ
πρὸς τὸ νέον τοῦτο παράδειγμα. Εἰξεύρω μόνον, ὅτι ὁ βίος αὐτῆς εἶνε ὠρατός,
εἶνε ὑψηλός, εἶνε ἐνδιαφέρων, καὶ ὅτι ἡ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ τῶν μέσων
ἐπιδιώξις ἐνὸς σκοποῦ ὑψηλοτέρου τῶν συνήθων καὶ κοινῶν ἀναγκῶν, ἡ αὐταπάρ-
νητος ἀφοσίωσις εἰς ἓν Ἰδανικόν, εἰς ἓν συμφέρον εὐρύτερον τοῦ ἀτομικοῦ, δύναται
νὰ συγκινήσῃ πάντας τοὺς ἀποβλέποντας εἰς
τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἴτε ἄ-
θροισμα εἶνε αὕτη τῶν ψυχιδίων τῶν κυτά-
ρων, εἴτε ἐνεφυσήθη ἀθάνατος ὑπὸ ἀθανάτου
Δημιουργοῦ!

Ἡ Κα Αἰκατερίνη Λασκαρίδου, τὸ γένος
Χρηστομάνου, ἐγεννήθη ἐν Βιέννῃ. Κόρη αἰ-
θερίου κάλλους, — τὸ ὅποιον εὐκόλως ἀναπλάσ-
σει τις καὶ σήμερον, διότι εἶνε ἡ ἀνθηροτέρα,
ἡ ὠραιότερα ἐξηκοντοῦτις, τὴν ὁποίαν δύναται
τις νὰ ἴδῃ, — συνεζεύχθη πλούσιον καὶ ἀνε-
πτυγμένον ἄνδρα, συνεπλήρωσε τὴν σπανίαν
τῆς μόρφωσιν διὰ μακρῶν περιηγήσεων ἀνὰ
τὴν Εὐρώπην, καὶ ἐπανελθοῦσα εἰς Ἀθήνας,
ἀνέλαβεν, ἐξ ἀγνοῦ πόθου ἐπιωφελοῦς δράσεως,
τὴν ὑποδιεύθυνσιν, βραδύτερον δὲ τὴν διεύθυν-
σιν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Παρθενωγείου», τοῦ Ἰδανικοῦ
Ἰδρυέντος ὑπὸ τῆς ἀληθμονότητος Χίλλ.

Ἄλλ' ἡ δράσις τῆς Κα Λασκαρίδου ἀρχεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1880, ὅταν, ἐ-
πιστρέψασα ἐκ Δρέσδης ὅπου ἐμνήθη εἰς τὰ τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος ὑπὸ τῆς
μητητρίας τοῦ Φρόβελ κομητήσεως Μάρενχολτς φὸν Μπόλωβ, ἀνέλαβε νὰ διαδώσῃ ἐν
Ἑλλάδι τὴν διδασκαλίαν τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ.

Εἶνε ἀρκετῶς γνωστὸν τὸ σύστημα τοῦ Φρόβελ, ἐξ αὐτῶν μάλιστα τῶν δημο-
σιευμάτων τῆς ἐνθουσιώδους ἀποστόλου του, ὥστε δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῶ
ἐπ' αὐτοῦ. Ὅλοι τῶ ὄντι γνωρίζουν τούλάχιστον ἐξ ἀκοῆς, ὅτι ἡ διαπαιδαγωγί-
σις αὕτη σκοπεῖ τὴν ἐναρμόνιον ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ παιδίου, ὅτι
μορφώνει πλὴν τοῦ πνεύματος, καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὴν θέλησιν, ὅτι ἀναπτύσσει
ἐλευθέρως τὸ σῶμα, καὶ ὅτι πάντα ταῦτα ἐπιδιώκει διὰ πολλὰ πλῶν μεθόδων, αἱ
ὅποιαι καθιστῶσι τὴν διδασκαλίαν οἶοναι δ ι α σ κ ε δ α σ ι ν. Δὲν περιορίζει τὸ
παιδίον εἰς τοὺς τέσσαρας τοίχους τοῦ διδασκῆριου, οὔτε ὡς μόνον ὄργανον ἔχει
τὸ ξηρὸν βιβλίον. Τὸ ἀποδίδει εἰς τὴν φύσιν, τὴν μεγάλην διδασκαλίαν, τὸ ἀνα-
τρέφει ἐντὸς κήπου, τὸ ὀδηγεῖ εἰς περιπάτους, τὸ ζωηρεύει διὰ ρυθμικῶν κινήσεων
καὶ δι' ἁγμάτων, τὸ τέρπει διὰ τῶν λεγομένων νηπιτικῶν Δώρων, ἀθυριῶν δι-
δακτικῶν. Ἡ παλαιὰ, ἡ σχολαστικὴ, ἡ βασανιστικὴ μέθοδος καταργεῖται. Τὸ
παιδίον διδάσκαται τερπόμενον, μορφοῦται λεληθότως, καὶ τὸ σύστημα ἀπὸ τῶν
νηπιτικῶν τάξεων ἐπεκτείνεται μέχρι τῶν ἀνωτέρων, δι' ἄλλων τρόπων ἀλλ' ἐπὶ
τῆς ἰδίας πάντοτε βάσεως, καὶ τελειοῦται μία ἀνατροφή πλήρης, προσθέτουσα εἰς

Ἡ Κα Αἰκατερίνη Λασκαρίδου

τὸν παιδαγωγούμενον χωρὶς νὰ τῷ ἀρκιρῇ τι, οὐδὲν παραμελοῦσα ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλου, τὰ πάντα ἀναπτύσσουσα ἐπὶ ζημίᾳ οὐδενός.

Κατὰ πόσων προλήψεων εἶχε νὰ παλαίῃ ἡ Κε Λασκαρίδου, εἰσάγουσα τὸ νεοφανές τοῦτο σύστημα εἰς τόπον κατ' ἐξοχὴν μισόκκινον, οἷος ὁ ἰδικός μας! Οἱ ἀντιζηλοὶ, ὅσοι δὲν ἔβλεπον μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ἀκμὴν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Παρθεναγωγείου», εὗρον προσφορώτατον ἔδαφος διὰ νὰ σπεύρουν ζιζάνια καὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν εἰσαγωγὴν τῶν νέων θεῶν. Ἄλλ' ἡ Κε Λασκαρίδου δὲν ἀπεθαρρύνθη, δὲν ἀπεδειλίχεν ἐκ τῆς ἀντιδράσεως. Ἀπεναντίας, ἀντλοῦσα νέας δυνάμεις ἐξ αὐτῆς, εἰργάσθη συντονώτερον, καὶ μετ' ὀλίγοι ἡ φροβελιανὴ μέθοδος ἀπὸ τοῦ Νηπιαγωγείου, ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις τοῦ Παρθεναγωγείου τῆς. Ὅταν οἱ γονεῖς, στενοκέφαλοι ὑπὸ στενοκεφάλων παραπειθόμενοι, ἤρθησαν νὰ καταβάλουν τὰ ἔξοδα τῶν νηπιακῶν Δώρων, ἡ Κε Λασκαρίδου τὰ κατέβαλλεν ἐξ ἰδίων τῆς. Χιλιάδας ἔδαπάνησε διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἰδέας τῆς. Καὶ τὴν ἐπέδωξε δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων. Εὐγλωττος φύσει καὶ πειστικῇ, δὲν ἀπέκαμε νὰ κατηχῇ καὶ νὰ ἐνθουσιάζῃ ὑπὲρ τοῦ Φρόεβελ τοὺς πάντας. Ἐκαμε σειρὰν δεκατεσσάρων διαλέξεων εἰς τὸν «Παρνασσὸν» τὰς ὁποίας ἐξέδωκε βραδύτερον εἰς ὀγκώδη τόμον, —σύγγραμμα πλῆρες, σοφὸν καὶ γλαφυρὸν, περὶ τοῦ φροβελιανοῦ συστήματος. Ἐγραψε τὰ «Ρυθμικὰ Παίγνια» πρὸς χρῆσιν τῶν φροβελιακῶν νηπιαγωγῶν. Ἐδημοσίευσεν μελέτην περὶ Νηπιακῶν Κήπων, καὶ βιογραφίαν τοῦ Φρόεβελ, καὶ ἄλλα ἄρθρα, καὶ ἄλλα βιβλία πολλά. Διὰ τοῦ λόγου, διὰ τῆς γραφίδος, διὰ τοῦ ἔργου, ἠγωνίσθη ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν μὲ θέλησιν ὑπέροχον, μ' ἐπιμονὴν ἀκατάβλητον. Κ' ἐνίκησεν.

Ἡ μέθοδος εἰσήχθη βαθμηδὸν καὶ εἰς ἄλλα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ «Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον» —ιστορικὸν ἴδρυμα πλέον— ἐπεβλήθη τόσον εἰς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν, ὥστε ἡ κατὰ τὸ 1887 διάλυσις του, ἐπελθοῦσα ἐν πλήρει ἀκμῇ, ἐθεωρήθη ὡς δυστύχημα.

Ἐνεκα οἰκογενειακῶν λόγων, ἡ Κε Λασκαρίδου διέλυσε τὸ Παρθεναγωγεῖόν τῆς, καὶ ἀποσυρθεῖσα εἰς τὴν ἐν Καλλιθέᾳ ἰδιόκτητον ἔκπυλιν, ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν θυγατέρων τῆς.

Καὶ ἡ φροβελιανὴ μέθοδος;

Μοῦ ἀρέσει νὰ παρομοιάσω τὸ ἔργον τῆς Κε Λασκαρίδου πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Ψυχάρη. Γνωρίζω, ὅτι τοῦτο δὲν θὰ εὐχαριστήσῃ τὴν συγγραφέα, τὴν μεταχειρισθεῖσαν ἀνεκαθὲν ἀμυγῇ καθαρεύουσιν, καὶ μετ' ἀποστροφῆς ἀποκρούουσιν πᾶσαν τάσιν γλωσσικῆς χειραφετήσεως. Ἐν τούτοις οἱ δύο ἀγωνεῖς ὁμοιάζουν τόσον πολὺ, καὶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, καὶ ὡς πρὸς τὰ μέσα, καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα καὶ ὡς πρὸς τὰς ἐλπίδας! Καὶ οἱ δύο διεξήχθησαν ἐν ὀνόματι τῆς ἀληθείας, ἐν ὀνόματι τῆς πεποιθήσεως, τὴν ὁποίαν ἐσχημάτισεν ἕκαστος τῶν ἀποστόλων. Καὶ οἱ δύο, ἔχοντες νὰ ἐκρίξωσιν παλαιὰς ποσλήψεις δ α σ κ α λ ι κ ἄ ς, ἐχρησιμοποίησαν παραλλήλως τὰ ὄπλα τῆς θεωρίας πρὸς τὰ ὄπλα τῆς πράξεως. Καὶ ὅπως ὁ ψυχρισμὸς, ἂν δὲν κατώρθωσεν ἀκόμη νὰ ἐνθρονίσῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἐθνικὴν γλῶτταν, ἐπέτελεσεν ὅμως ἀναντιρρήτως τὴν ἀναβάπτισιν τῆς συνθηματικῆς, καὶ διευκόλυνε ἀνευθρόιστον χρῆσιν καὶ τῶν ζωντανῶν τύπων, οὕτω καὶ ὁ λασκαριδισμὸς, μολονότι δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ ἐλόκληρον τὸ σύστημα τοῦ Φρόεβελ, ἀνεκαίνισεν ὅμως τὸ παλαιὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, καὶ ἰδίᾳ τὸ νηπιακόν. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐλπίδας, ἡ συνάντησις εἶνε

τελεία. Ἐλπίζει ὁ κ. Ψυχάρης ὅτι ἡ διδασκαλία του μίαν ἡμέραν θὰ κατισχύσῃ, διότι πάντοτε ἡ τελικὴ νίκη ἐπιστέφει τὸν ἀγῶνα τῆς ἀληθείας. Τὸ ἴδιον ἐλπίζει καὶ ἡ Κε Λασκαρίδου. Ἐξοκλοουθεῖ διὰ τοῦτο νὰ ἐργάζεται, νὰ γωνιζέται μετὰ τοῦ πρώτου ζήλου, μετὰ τῆς πρώτης ἐπιμονῆς. Ἡ «Ἐνωσις τῶν Ἑλληνίδων» τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Τμήματος τῆς ὁποίας εἶνε Πρόεδρος καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔδρασαν ὅσον ὀλίγη κυρία, —πρόσφατα αὐτὰ καὶ γνωστὰ, —τῇ παρέσχε τὸ στάδιον νὰ ἐξοκλουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, νὰ μωρφώσῃ καὶ νὰ ἐξαπυρρῆσῃ παντοῦ διὰ τοῦ Διδασκαλείου τῆς Ἐνώσεως παιδαγωγὸς τοῦ συστήματός τῆς, νὰ ἰδρῦσῃ καὶ νὰ προαγάγῃ τὸν Νηπιακὸν Κήπον, νὰ ὁμιλήσῃ καὶ πάλιν καὶ νὰ προσηλυτίσῃ. Καὶ ἐν τῶν ὄνειρον τῆς τόρα εἶνε νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν ἢ τὸν Δῆμον νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν συντήρησιν δύο τουλάχιστον Νηπιαγωγείων Φροβελικῶν διὰ τὰ παιδιά τοῦ λαοῦ. Θέλει νὰ θεμελιώσῃ τὸ ἔργον τῆς τόσον, ὥστε νὰ εἶνε βεβαία ὅτι θὰ ἐπιζήσῃ αὐτῆς.

Ναί, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐργάζεται ἡ Κε Λασκαρίδου, οὔτε θὰ πύτῃ, ἐνόσω ζῇ. Ἐχει τὸ πῦρ τῶν μεγάλων ἰδανικῶν, τὸ ὁποῖον τὴν κἀμνει ἀκατάβλητον. Συντετριμμένη ὑπὸ τὸ βῆρος προτρέτων καὶ ἀλλεπαλλήλων δυστυχημάτων, τὴν βλέπω τώρα περιφέρουσαν ὑπὸ τὰ δένδρα τοῦ κήπου τῆς ἐν Καλλιθέᾳ ἐπαύλεως τοὺς μαύρους πέπλους τοῦ πένθους τῆς, καὶ τὴν ἄφωνον μελαγχολίαν τῆς ψυχικῆς τῆς ὀνύης. . . Καὶ ὅμως, ἀρκεῖ νὰ προσερθῇ τὸ ὄνομα Φ ρ ό ε β ε λ, διὰ νὰ νοιχθῇ ἀμέσως τὸ εὐγλωττον στόμα ὡς ἐκ μαγείας, καὶ νὰ λάμψουν με νεανικὴν ζωηρότητα οἱ ὀρθακοὶ, καὶ νὰ περιβληθῇ τὸ ὤρειόν ἐκεῖνο πρόσωπον, φωτιστέφανον ἐνθουσιασμοῦ!

Γρηγόριος Ξενόπουλος

